

Dades i procediments de recerca

Joan Pujolar Cos

P02/07032/00346

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	7
1. La preparació de la recerca	9
1.1. La pregunta i la tria de les dades	10
1.1.1. La formulació de la pregunta	11
1.1.2. L'orientació i les dades de la recerca	13
1.2. La recollida i el tractament de les dades	15
1.2.1. Com accedirem a les dades	16
1.2.2. Com recollirem les dades	17
1.2.3. Com processarem i interpretarem les dades	20
2. Els estudis quantitius	26
2.1. Dades quantitatives sobre l'ús i el coneixement del català	26
2.1.1. La primera enquesta	27
2.1.2. Els censos i padrons	28
2.1.3. Les enquestes	31
2.1.4. Valoració general	38
2.2. Procediments habituals d'anàlisi de dades quantitatives	39
2.2.1. Indicadors, índexs i variables	39
2.2.2. Resultats i càlculs	41
2.2.3. Representacions gràfiques.	46
3. Els estudis qualitius	49
3.1. Dades qualitatives sobre l'ús del català	50
3.1.1. Estudis sobre els joves i les converses bilingües	50
3.1.2. Estudis sobre l'alternança de codis	55
3.1.3. Valoració general	57
3.2. Algunes idees per a l'anàlisi de dades qualitatives	58
3.2.1. La visió dramàtica de la interacció	59
3.2.2. El discurs bilingüe	61
3.2.3. Les convencions de transcripció	63
Resum	66
Exercicis d'autoavaluació	67
Solucionari	68
Glossari	69

Bibliografia..... 70

Introducció

En aquest mòdul explicarem amb un cert detall els mètodes de recerca més usuals en sociolingüística i algunes de les dades que coneixem actualment sobre l'ús de la llengua catalana. Aquest doble component del mòdul és una combinació una mica inusual. En el món acadèmic el costum és explicar les qüestions metodològiques quan s'explica el marc teòric, il·lustrant-ho amb exemples, o bé fer apartats o manuals exclusivament de metodologia. Les dades, en canvi, se solen presentar en articles i monografies on els mètodes emprats s'expliquen d'una manera molt resumida perquè els lectors en general ja els coneixen.

En aquest cas, ens ha semblat que valia més no estendre's en qüestions metodològiques com en el mòdul teòric (el primer), perquè això hauria complicat i allargat molt el text. En canvi, d'aquesta manera, podrem veure les dades que tenim sobre l'ús de la llengua i acompanyar-les d'un cert d'exercici de crítica metodològica, cosa que també és necessària per a entendre les anàlisis i també per a desmitificar alguns aspectes de la recerca sociolingüística i sociològica en general.

És important que els estudiants d'un nivell avançat entenguin que la interpretació de les dades, qualssevol dades, mai no és tan clara com volen aparentar els textos especialitzats, amb la seva aparença de rigor "científic".

Això no vol pas dir que la nostra actitud, quan llegim articles, estudis o monografies, hagi de ser forçosament la de desmuntar tot allò que ens expliquen, però sí que cal ser conscients que la recerca és un procés molt complex, que no té receptes infal·libles i que demana en tot moment una actitud constructivament crítica tant per part dels qui la fan com pels qui la llegeixen.

L'objectiu d'aquest mòdul és bàsicament el de proveir els estudiants de *Sociolingüística catalana* amb les eines bàsiques per a fer les activitats del curs, tant pel que fa a la lectura de textos especialitzats com per a la realització de petits treballs de recerca. També us pot ajudar a decidir quina mena de treball voleu fer i a veure com l'heu de fer. En aquest sentit, alguns aspectes d'aquest mòdul es complementen amb les "Guies de treballs" que teniu a la web de l'assignatura. S'infereix que per a preparar el treball anireu consultant les parts específiques que us interessin de tots dos materials.

D'altra banda, el fet de saber en quin estat es troba el coneixement sobre la situació de l'ús del català des de diversos punts de vista també us pot ajudar a plantejar-vos algunes preguntes i a comparar allò que vosaltres sabeu i la vostra experiència de cada dia amb allò que han dit els investigadors que fins ara ho han estudiat.

Per tant, trobareu un primer apartat que explica els components comuns del procés de recerca i després dos apartats que tracten, respectivament, els mètodes quantitativs i els qualitativs, acompanyats d'alguns resultats d'investigacions sociolingüístiques que hi ha hagut dins l'àmbit català.

La classificació dels mètodes en quantitativs i qualitativs és molt vella i és més que discutible. De fet, prové d'un temps en què, particularment en molts sectors de la sociologia, es considerava que tenia més rigor científic tot allò que es fonamentava en càlculs matemàtics i que les recerques basades en "interpretacions" de comportaments i de textos no podien ser tan "objectives". Avui pràcticament tothom accepta que totes les dades són això, dades que s'han d'interpretar, estiguin en format numèric o textual, i que no hi ha diferències epistemològiques de fons entre tots dos tipus de recerca. De tota manera, com que és una distinció que ja forma part del registre col·loquial de la comunitat acadèmica, fins al punt que és utilitzada per empreses i institucions públiques lligades a la recerca, m'ha semblat que no feia cap mal si la utilitzava per a organitzar el text. Al capdavall, és una distinció que intuïtivament s'entén força bé i no exclou que en un estudi concret no es puguin combinar elements de quantificació i d'anàlisi qualitativa alhora, cosa que actualment es considera molt recomanable.

Per tant, proposem que s'interpreti aquesta tipologia de mètodes purament una manera com una altra d'ordenar el text que teniu a les mans.

Objectius

Els objectius que es pretenen d'assolir amb aquest mòdul didàctic són els següents:

- 1.** Entendre els components principals d'una recerca i el procés de realització d'un petit treball de recerca.
- 2.** Conèixer els diversos mètodes de recerca associats a la sociolingüística.
- 3.** Conèixer les dades existents sobre l'ús de la llengua catalana.
- 4.** Aprendre a llegir críticament les anàlisis de dades que trobem en estudis sociolingüístics.

1. La preparació de la recerca

Com que la finalitat d'aquest mòdul és eminentment pràctica, deixarem de banda les disquisicions filosòfiques i epistemològiques que sempre han discutit els especialistes en metodologia: què és l'objectivitat i la subjectivitat, és possible un coneixement "científic" dels fenòmens socials, etc. Per tant, establirem uns pressupòsits bàsics que ens permetin de situar a partir de quin marc treballem aquesta assignatura:

- Pensem que hi ha una realitat, allò que col·loquialment s'entén per "realitat", però que aquesta no ens és directament accessible.
- Només podem descriure la realitat a partir de les nostres percepcions. Anomenarem aquestes percepcions *dades*.
- Les dades no són intel·ligibles si no les interpretem i aquesta interpretació la fem ordinàriament mitjançant un text (a efectes pràctics, aquelles interpretacions que no *comuniquem* a algú altre no tenen cap transcendència en relació amb el que ens ocupa aquí).

Per tant, entendrem la recerca com el procés que converteix la realitat en un text narratiu seguint les convencions de la comunitat científica a la qual el text s'adreça. Cap representació de la realitat no pot pretendre ser una reproducció exacta, "objectiva", d'aquesta realitat, sinó simplement una representació, que pot ser més o menys vàlida segons la consistència dels processos d'interpretació-narració i de les seves relacions amb l'estat actual del coneixement de la matèria estudiada. Això implica que no hi ha cap interpretació, cap enunciat científic, que no sigui en principi qüestionable.

Plantejar les coses d'aquesta manera té l'avantatge (esperem) que us deixa clar que quan investigueu una cosa no busqueu la "realitat", sinó que en construïu una representació. Per a fer això, cal:

- Començar per plantejar una pregunta a la qual es pretén respondre.
- Pensar quines dades necessitem per a construir la resposta.
- Obtenir les dades.
- Analitzar les dades.
- Exposar la nostra anàlisi (en el nostre cas, en forma de treball de curs).

En els apartats següents, explicarem un seguit de generalitats sobre aquests components comuns del procés de la recerca.

Web de metodologia sociolingüística

La revista electrònica *Noves-SL*, editada pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya conté un apartat d'introducció a la metodologia sociolingüística. Podeu accedir-hi des de l'apartat de "Publicacions en línia" de la prestatgeria virtual.

En aquest apartat us proposem, doncs, unes pautes generals per a dur a terme recerques i treballs de base empírica; és a dir, que es basen en la recollida de dades, no en especulacions sobre principis. Ho presentem com un projecte dividit en fases successives. De tota manera, l'ordre que proposem aquí no s'ha d'entendre d'una manera estricta. És molt usual que els projectes de recerca topin amb problemes o elements inesperats i que calgui replantejar-los o reformular-ne elements. Per exemple, sobretot en les recerques qualitatives, és usual que la mateixa formulació del "problema" recercat es vagi afinant al llarg de tot el procés, sobretot perquè, en principi, a mesura que aprofundim en un problema també anem transformant la nostra manera d'entendre'l.

Els components d'una recerca

Si llegiu manuals diversos de metodologia us trobareu naturalment amb diverses llistes de components principals. Fins i tot en el menú de projectes de la web de l'assignatura podeu trobar-hi alguna variació terminològica o de classificació dels components. Aquestes variacions no són importants, però si us generen algun dubte sobre com procedir amb el treball del curs, assegureu-vos que l'aclareu amb el consultor.

Es pot ser, per tant, flexible. Ara bé, el que sí que és imprescindible en un projecte és planificar-lo adequadament. Si el preparem bé, és possible que el canviem substancialment. Si no el preparem bé, el més probable és que acabi en desastre. En aquest apartat veurem, doncs, com es formula una qüestió de recerca, com es dissenya la recollida de dades i com es preparen aquestes dades per a l'anàlisi. En l'apartat següent, donarem algunes idees en relació amb com fer l'anàlisi segons el tipus de mètode que se segueixi.

1.1. La pregunta i la tria de les dades

Tota recerca parteix d'algun tema sobre el qual ens qüestionem coses i que aspirem a entendre. Normalment, aquests temes poden contenir molts aspectes diversos. Posem, per exemple, la qüestió de com es pot aconseguir que augmenti l'ús social del català. Sobre això podríem debatre molt llargament sobre generalitats, ja que l'ús social del català afecta molts àmbits socials, persones, institucions, tendències socials, ideologies polítiques. Per a convertir aquesta preocupació en un tema recercable, cal seleccionar-ne algun aspecte i aconseguir de formular una pregunta que, després de recollir les dades adequades, es pugui respondre d'una manera clara.

1.1.1. La formulació de la pregunta

La pregunta que s'ha de respondre en alguns àmbits acadèmics s'anomena *hipòtesi*, que ve a ser una pregunta de l'estil que es responen amb un sí o un no. No tothom treballa, però, d'aquesta manera. En tot cas, s'entén que busquem una pregunta i una resposta clares, que s'entenguin i siguin pertinents, sense que calgui necessàriament arribar a una resposta categòrica.

És bastant usual, sobretot entre estudiants, que hom no s'adoni de la importància d'aquesta fase, perquè sembla que decidir què fer no és tan complicat ni transcendental com *fer-ho* efectivament. A més, el resultat d'aquest procés mai no és gens espectacular: sobretot en treballs de curs, parlem d'un o dos folis on s'expliqui breument què es vol fer, quines dades es recolliran i com es gestionaran i s'analitzaran.

Nomenclatura

A la guia de "Treballs empírics quantitius", es diferencia entre *tema*, *problema*, *qüestió general*, *problema específic* i *qüestió específica*. Com veieu, aquí fem menys distincions formals; però pot ser útil seguir aquesta guia com a exercici per a "pensar" bé el tema, ja que és bo donar-hi força voltes. En tot cas, la *qüestió específica* seria el que aquí anomenem *pregunta*.

En realitat, aquesta fase és importantíssima i és raonable dedicar-hi força temps i esforç. Els estudiants de doctorat no és extraordinari que hi dediquin un terç del temps total que esmercen en els seus projectes. En definitiva, el que cal fer és afinar la formulació de la pregunta i, per a poder-ho fer, cal:

- Documentar-se sobre què s'ha dit anteriorment sobre el tema.
- Decidir quines dades convindria obtenir i si és possible obtenir-les
- Considerar quin és l'enfocament més adequat tenint en compte l'interès social i acadèmic que desperta el tema.

Podem il·lustrar-ho amb un exemple de com convertir un tema en una o més preguntes recercables. Agafem expressament un tema enunciat d'una manera poc adequada i fins èticament dubtosa. Una vegada, un col·lega em va enunciar el problema següent (la formulació exacta era una mica diferent, menys presentable, però ja ens servirà com està):

"Hauríem d'investigar què és el que impedeix als castellanoparlants de parlar català."

Plantejada d'aquesta manera, aquesta pregunta té força problemes. Certament, podríem tirar-nos a la piscina i buscar "castellanoparlants" i preguntar-los això mateix. Aleshores aconseguiríem unes dades concretes, que no serien exactament dades sobre *allò* que impedeix, sinó sobre allò que unes persones *perceben* que els ho impedeix. Aquest matís no seria, però, cap entrebanc seriós, sinó un aspecte important a tenir en compte a l'hora d'interpretar les dades.

Nota

També podríem consultar bibliografia sobre el comportament de comunitats immigrades en contextos semblants a Catalunya. Això també ens obligaria a definir els termes d'aquesta "semblança".

El que sí que seria un problema és que algunes persones podrien respondre perfectament: “no hi ha res que m’ho impedeixi; és que no tinc cap necessitat de fer-ho” o bé “és que no vull”.

I és que la formulació pressuposa que seria normal o natural que els anomenats *castellanoparlants* parlessin català. Això pressuposa la idea que Catalunya és una entitat política, territorial i cultural que s’articula homogèniament a l’entorn del fet de parlar català i que tots els seus residents haurien d’assumir aquest fet. És un punt de vista legítim, però de caràcter clarament polític que no es pot esperar que tothom comparteixi. Per tant, tindríem un punt de partida excessivament “partidista” en el sentit que obligaria les persones recerca-des a acceptar una *presa de partit* que no es pot pressuposar que comparteixin. El problema seria especialment greu des del punt de vista que deixaria “fora de joc” precisament moltes de les persones que presumiblement volíem recercar.

És possible una recerca neutral?

Des del meu punt de vista, la noció de “neutralitat” és dolenta en el sentit que intenta de donar a entendre que el recercador està “fora” del problema que investiga. En el fons, totes les recerques comporten un “partit pres”. El que passa és que alguns partits presos poden no ser polèmics. Per exemple, disminuir el nombre d’accidents de trànsit pot ser vist com un objectiu legítim per a tothom, tot i que no les mesures per a aconseguir-ho.

La solució és naturalment reformular tant la pregunta com el problema, de manera que es fonamenti en uns pressupòsits “de consens”. Noteu, però, que aquest procés equival a un reposicionament de caràcter polític. Potser pensareu (ho endevinem?) que el problema és que simplement hem escollit un exemple una mica estrany, el d’un imaginat col·lega una mica radical, poc “objectiu” o “esbiaixat”. Però el cert és que, en una mesura més o menys gran, qualsevol recerca sociològica obliga l’investigador a *posicionar-se*, almenys en tant que investigador, i això comporta precisament el que hem començat a fer ara: *desmuntar* (*deconstruir*, els anglesos també en diuen *desempaquetar*, *unpack*) els conceptes que normalment utilitzem en la vida diària que pertanyen al sentit comú i que rarament ens plantejem què volen dir exactament i què pressuposen.

Continuant, doncs, amb aquest procediment, també ens haurem de plantejar què vol dir *castellanoparlant* i què vol dir *parlar català*, dues nocions molt relacionades entre si. Penseu que si féssim la pregunta hipotètica que hem plantejat abans, hi hauria “castellanoparlants” que ens respondrien –amb raó– que ells sí que parlen català i probablement ens donarien exemples de les ocasions en què ho fan. Per a “desmuntar” aquests conceptes, seria útil llegir el llibre de Woolard que hem comentat en el primer mòdul i descobriríem que aquestes nocions poden tenir significats molt diferents segons qui les utilitza i que aquests significats *també* tenen a veure amb posicionaments polítics.

Política i recerca

No és pertinent estendre’s sobre aquest tema; però voldria deixar clar que no donem per sabut que la politització de la recerca sigui “dolenta”. El que és probablement dolent és no ser conscient de la ubicació política que té qualsevol problemàtica social (i, per tant,

Referència bibliogràfica

K. Woolard (1989). *Double-talk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford: Stanford University Press.

sociològica). Aquí utilitzem, és clar, un sentit ampli del mot *política*, com el que hem vist en el mòdul anterior.

En aquest procés, el que ens anem trobant és que la “problemàtica” inicial se’ns fon a les mans i ens obliga a considerar moltes qüestions i elements diversos: és normal que un immigrant s’assimili a la comunitat d’arribada? En quines circumstàncies es produeix això i en quines no? Quins àmbits d’ús lingüístic són importants per a la llengua catalana? Com s’utilitzen les llengües en aquests àmbits? Què és el que fa que una persona canviï de llengua habitual? Què és el que fa que una persona s’identifiqui amb una llengua? Aquesta “identificació” es correspon amb els usos? O, amb quins usos es correspon?

En aquest estadi, potser us pensareu que estem perduts. Doncs, no. No estem perduts. Simplement, estem *en marxa*. Ens estem acostant a maneres de veure i plantejar el problema que ja es poden recercar. És cert que se’ns està dispersant el focus; però això és inevitable, ja que cal que copsem i aclarim els diversos aspectes d’una problemàtica. Al final, haurem d’optar per algun d’aquests aspectes. A la guia per a “Treballs empírics quantitius”, veiem que l’autor, l’Ernest Querol, ens proposa com a exemple la pregunta “què és el que predisposa alguns joves que han après a sa casa el castellà a utilitzar la llengua catalana?”. Noteu que aquesta formulació té una certa retirada amb la que hem vist aquí primer, però que en canvi no comporta molts dels problemes que hem comentat. En certa manera, està plantejada a l’inrevés (no pressuposa que les persones *han* de parlar català), identifica una població concreta (els joves) associada a un ús lingüístic concret (el castellà a casa). Podríem buscar-hi més pessigolles. Mai no trobarem una formulació perfecta. Però ja ens movem en un terreny acceptable.

1.1.2. L’orientació i les dades de la recerca

Un cop aclarida la qüestió general sobre la qual volem treballar, toca pensar l’estratègia per a trobar-hi una resposta. Tal com ho hem definit fins ara, encara podríem plantejar projectes de tipus molt diferent. Posarem uns exemples:

Consell pràctic

Comprar una llibreteta molt petita i dur-la sempre a la butxaca durant el projecte és una bona estratègia, ja que les millors idees se’ns acudiràn mentre anem de botigues, en metro, en autobús, a la feina o a la muntanya. Si ens les podem apuntar, en traurem més avantatge.

- Buscar una bona quantitat de persones de la població afectada i demanar-los que responguin un petit qüestionari en el qual hi hauria preguntes diverses: nivell d’estudis, professió dels pares, lloc de residència, opinions polítiques, coneixements de llengua, etc. Un cop fet això, podríem explorar si detectem alguna relació entre algun d’aquests aspectes i el fet de parlar català i/o castellà.
- Buscar dades existents (per exemple, una enquesta del Centro de Investigaciones Sociológicas), veure si ens permet d’identificar el tipus de pobla-

ció que ens interessa (per exemple, a partir de la llengua parlada a la família) i veure si podem identificar característiques específiques d'aquesta població que expliquin per què es comporten lingüísticament com ho fan.

- Entrevistar mitja dotzena de persones de les característiques que ens interessin i demanar-los que ens expliquin a la seva manera la seva “biografia lingüística” per veure si, a partir dels seus relats, identifiquem circumstàncies, processos, perfils que ens ajudin a entendre com han arribat a establir el comportament lingüístic que presenten.
- Estudiar directament el comportament lingüístic d'unes quantes persones, uns “casos” concrets, en la seva vida quotidiana per veure si identifiquem processos, contextos, condicionaments i altres detalls que faciliten o encoratgen d'alguna manera l'ús del català.
- Estudiar les actituds lingüístiques d'un grup de persones i veure si aquestes actituds tenen relació amb el seu comportament o amb les seves biografies lingüístiques.

Com veureu, aquests punts es corresponen bastant amb les modalitats de recerca que es detallen a la web de l'assignatura:

- a) Treballs empírics quantitius.
- b) Treballs basats en dades disponibles.
- c) Treballs basats en entrevistes.
- d) Treballs d'observació participant.
- e) Estudis sobre actituds (a partir, per exemple, de la vitalitat lingüística subjectiva).

En principi, la majoria de preguntes exemple que hem formulat en el paràgraf anterior són prou àmplies perquè les poguéssim abordar des de dos o tres d'aquests mètodes. En projectes de recerca i tesis doctorals, de fet, és força usual combinar mètodes diferents per a abordar una qüestió des de diverses perspectives i obtenir-ne una visió més completa i matisada. En treballs de curs, però, és millor no adoptar dissenys massa complexos i, per tant, laboriosos.

Tipus de recerques

Els tipus de recerca que presentem aquí són els que ens han semblat més pertinents dins els objectius del curs. En la bibliografia especialitzada n'hi trobareu, com ja us podeu imaginar, d'altres tipus (i tipologies). Per exemple, es pot dir que hi ha recerques “teòriques” i també recerques basades en documentació que, en certa manera, podrien entrar en el tipus b). I si hi volguéssim incloure altres disciplines o ciències, encara en trobaríem més (posem per cas, les excavacions arqueològiques, les anàlisis espectrals, etc.).

Arribats en aquest punt, el que hem de fer és acotar molt més allò que recerquem; però ara ja no ho podem fer en abstracte. Ara ja delimitem alhora la pregunta i el mètode. Decidim:

- Quins elements concrets imaginem que seran útils per a respondre la pregunta que ens plantejem.
- Quines dades haurem de recollir
- Com les analitzarem

Així, si tendim a plantejar-nos els termes i mètodes d'a), b) i e), treballarem a partir de dades i procediments quantitativs. En canvi, c) i d) se situarien més aviat en l'òrbita qualitativa.

Informació addicional

Per a conèixer detalladament les possibilitats de cada mètode, és recomanable que us mireu les "Guies per a treballs de recerca" de la web de l'assignatura. En els apartats "Estudis quantitativs" i "Estudis qualitativs" d'aquest mòdul, també expliquem algunes de les possibilitats de cada tipus de mètode.

Un cop conegudes les característiques i les possibilitats de cada mètode, hauríeu de poder decidir l'enfocament final. Diem *hauríeu* perquè, en realitat, abans és millor que encara considereu una altra qüestió: la recollida de dades.

1.2. La recollida i el tractament de les dades

Sembla raonable pensar que un cop hem decidit què volem, després només cal decidir com fer-ho. És a dir, un cop hem definit exactament la qüestió que volem investigar i el mètode, aleshores ens podem plantejar com *procedim* a obtenir les dades a partir de les quals treballarem. Sembla raonable treballar així, però en realitat no ho és i poca gent ho fa. Aquí la qüestió fonamental és que cal ser realistes i tenir present en tot moment el cost i les condicions en què podem fer una recerca. Per si de cas encara no la sabeu, us explicarem una broma que circula molt entre sociòlegs:

Un vianant que camina de nit pel carrer es troba una persona ajupida sota la llum d'un fanal. Aquesta persona li explica que busca les claus que li han caigut. El vianant s'entreté uns minuts a explorar la zona per ajudar-la. Al cap d'una estona li pregunta "i sap del cert que les ha perdudes aquí, les claus?" i la persona li respon: "de fet, no; però aquí almenys hi ha llum!".

La broma, aplicada a la sociologia, és òbviament una exageració; però és pertinent en el sentit que una recerca sempre s'ha de plantejar un horitzó abastable des de tots els punts de vista. Per tant, aquestes consideracions *ja s'han de tenir en compte* en el moment d'escollir el mètode i, si cal, de formular la qüestió. Continuem, doncs, dins la fase de definició del projecte i en aquest punt hem de tenir en compte els aspectes que treballem a continuació.

1.2.1. Com accedirem a les dades

Com probablement sabeu, la recollida de dades en l'ofici s'anomena *treball de camp*. El treball de camp sempre requereix accedir a persones, espais, documents o materials. Cal estudiar de quina manera s'obtindrà aquest accés. Des d'aquest punt de vista, cal tenir en compte les qüestions següents:

- **Què explicarem** a les persones que ens han d'ajudar o autoritzar a accedir a dades o que ens les facilitaran directament (per exemple, els "recercats": enquestats, entrevistats, observats). És aconsellable escriure un paràgraf que descrigui la recerca i pensar en una persona no especialista; així tindreu una resposta més ben construïda quan us preguntin "de què va" l'estudi.
- **De quina manera és convenient contactar i entrar en relació amb les persones implicades.** Cal tenir present que l'èxit del projecte depèn en gran mesura d'establir una relació adequada amb les persones que al capdavall us ajudaran normalment de manera desinteressada. La qüestió no és solament que aquestes persones accedeixin a fer el que els demaneu, és que la relació que tingueu amb elles condicionarà la manera en què us facilitaran les dades, especialment si es tracta d'omplir qüestionaris, participar en entrevistes o facilitar una observació participant. Per exemple, si voleu passar un qüestionari als estudiants d'una escola o institut, aquests probablement entendran que han de mostrar una actitud favorable al català, especialment si el que us ha presentat és el professor de català, i encara més si aquest professor s'entreté a passejar-se per l'aula i posar el nas damunt l'espatlla dels alumnes mentre responen (cosa que hem vist fer). Si contacteu amb les persones per mitjà d'amics (és recomanable, sovint funciona) o centres d'esplai, és possible que els responents estiguin més predisposats a fer comentaris divertits o a plantejar raonaments d'estil informal. Totes dues opcions tenen els seus punts forts i febles. En el primer cas, tendirem a copsar l'orientació a l'ús lingüístic en un context institucional i, en el segon cas, en contextos informals.
- **Drets dels recercats:** hi ha uns punts de consens força generalitzat en la comunitat científica sobre la manera que s'ha de portar la recerca en relació amb les persones "investigades". Algunes universitats tenen reglaments escrits sobre el tema. La participació ha de ser **voluntària**, els afectats han de saber que ho són i que, a més, tenen dret a fer-se enrere en qualsevol moment. Han de **conèixer els objectius** de l'estudi i tenen un estricte dret a mantenir l'**anonimat** i a exigir que no utilitzin informació que creguin que els pot perjudicar. Es poden pensar algunes situacions d'excepcionalitat, com un estudi d'alguns aspectes del comportament en espais públics, o bé estudis en què els permisos són obtinguts i els objectius són explicats *a posteriori*. Però cal assegurar-se que aquestes excepcionali-

tats estan justificades i cal tenir en compte la possibilitat que els afectats després no ho aprovin.

1.2.2. Com recollirem les dades

Les dades són tot el que utilitzem com a base per a fer interpretacions sobre els fenòmens que estudiem. S'entén, però, que quan parlem de dades ens solem referir a les que hem recollit *nosaltres*. Normalment també s'entén que les dades són totes aquelles informacions o evidències que hem recollit d'una manera sistemàtica i en un format i suport concrets. Els formats més típics són els següents:

Nota

Els qüestionaris en web o per correu electrònic són tècnicament complicats i no els recomanem a menys que disposeu d'un suport tècnic molt especialitzat. Enviar simples missatges de correu electrònic amb preguntes és més senzill. Cal tenir en compte, però, que com amb el correu en paper, la proporció de respostes que es reben és molt baixa.

- **Qüestionaris en suport paper o digital.** Aquí les dades serien les respostes que ens han facilitat els enquestats. En aquests casos, també hauríem de comptar com a dades pertinents els problemes i les experiències viscudes durant el procés de passar el qüestionari, ho hàgim recollit sistemàticament o no.
- **Entrevistes.** Aquí les dades són els relats i les reaccions dels entrevistats a les qüestions que els plantegem. Alguns entrevistadors prenen apunts i d'altres enregistren la conversa en àudio o en vídeo. En circumstàncies normals, la gravació en àudio és el més desitjable, ja que ens permet de recuperar el més important de l'escena i no impressiona tant com el vídeo. De tota manera, caldrà considerar en cada cas què és el més adequat, ja que hi ha circumstàncies que poden desaconsellar les gravacions (per exemple, quan pot cohibir excessivament els entrevistats) i projectes en què la imatge és imprescindible (per exemple, llenguatge de signes, gestualitat).
- **Notes de camp i diaris.** En els estudis basats en experiències, com l'observació participant, cal preveure la necessitat d'anar anotant tot allò que ens sembla pertinent o que ens podria servir més endavant (des d'aquest punt de vista, sempre és millor anotar de més que de menys). L'observació participant és, per a descriure-ho molt breument, el mètode que es basa en la integració del recercador dins la comunitat que vol recercar per tal de tenir informació de primera mà sobre l'aspecte que li interessa del comportament social de les persones en la vida "real". A vegades, no és possible prendre notes *in situ*; és a dir, en el lloc i el moment on es produeixen els fets que ens interessin. L'alternativa aleshores és dedicar una estona del dia per tal d'enregistrar tot allò que ens interessi, el que seria a la pràctica com un diari. Aquest tipus de dades poden semblar a vegades una cosa poc seriosa, perquè normalment estan mal escrites i

desordenades. Però solen ser molt valuoses, ja que a mesura que passen els dies anem oblidant detalls de les pràctiques socials i esdeveniments que hem presenciat. Per als estudis d'observació participant, les notes o diaris són imprescindibles, però en els estudis quantitius també poden ser molt útils per a valorar aspectes de procediment de la recollida de dades (per exemple, les reaccions dels enquestats).

L'observació participant

La majoria de mètodes de treball de camp consisteixen a sostreure les persones del seu context habitual i fer que facin una activitat especial: respondre preguntes, fer unes proves. L'observació participant, en canvi, s'intenta d'acostar al comportament social de les persones en els seus contextos "naturals". És a dir, que si en els altres es fa venir la muntanya a Mahoma, en l'observació participant és Mahoma qui va a la muntanya. Vegeu, per a més informació, la web de l'assignatura.

- **Enregistraments de converses.** Els estudis detallats sobre aspectes d'ús lingüístic (com poden ser les alternances de codi) solen requerir l'enregistrament de converses o altres modalitats de comunicació oral. Aquí cal parar atenció, en primer lloc, a la manera com s'explica l'activitat a les persones investigades i a la manera de procedir, sobretot si volem enregistrar el que en diríem "llenguatge natural". En la conversa informal, moltes persones no s'adonen de fins a quin punt diuen moltes coses comptant amb el fet que no en queda constància i per això, davant una gravadora, senten una sensació inconcreta d'incomoditat o, a vegades, d'estar "actuant" per a una audiència diferent de la normal. Normalment ens interessarà minimitzar aquests efectes i procedir d'una manera discreta. Tot i així, cal assumir que el fet de gravar o simplement d'observar una conversa modifica *necessàriament* el sentit social que aquella situació té per als participants. Caldrà sempre valorar de quina manera aquest "impacte" afecta allò que estem investigant.

Quan es volen fer enregistraments, cal parar una atenció especial a les necessitats tècniques. No és senzill obtenir uns enregistraments de bona qualitat, ja que en els espais públics normalment hi ha molt de soroll de fons i molts espais interiors ressonen. Els micròfons de *walkman* solen ser poc recomanables. Els de solapa són ideals per a enregistrar entrevistes (fins i tot en condicions molt adverses) i acceptables per a converses; i tenen preus raonables. La gravadora en si no és tan important (en el nivell en què ens movem). Cal assegurar-se també que no intentem gravar en un lloc on hi ha una altra conversa aliena molt a prop, ja que la gravadora no discriminarà (com ho fa la nostra oïda) entre les veus que ens interessin i les que no. Cal dur sempre recanvis de piles (de gravadora i de micro) i establir una rutina per a comprovar que l'aparell funciona i que el micròfon està connectat. Si es pot, és recomanable enregistrar-ho tot per duplicat; és a dir, amb dos aparells i dos micròfons.

Exemple

Les converses dins els cotxes solen donar molt bon resultat en termes de qualitat sonora (si el motor no és massa sorollós i no hi ha la música posada, és clar).

- **Altres.** Segons la definició que us he donat de *dada*, qualsevol cosa pot ser utilitzat o interpretat com una dada. Efectivament, especialment en estudis etnogràfics basats en l'observació participant, ens podem trobar amb molts elements interessants: fotografies, una llista dels llibres o discos que algú té a casa, roba, objectes decoratius o de culte, aparells, records, etc. És cada recercador qui decideix quines són les dades significatives en el marc del seu projecte.

Els records poden ser dades

Les informacions que obtenim d'una manera no sistemàtica (com, per exemple, aspectes que "recordem" del camp i que no hem anotat) no s'han de descartar necessàriament. És important, però, que en la redacció dels resultats quedin clares les condicions en què s'han obtingut **totes** les dades.

Ara que teniu una certa idea del procés de recollida de dades, podem reprendre les tasques de preparació del projecte. Bàsicament, s'han de tenir en compte dues qüestions:

- **Planificació.** El projecte ha de contenir una previsió de com es farà la recollida de dades; és a dir, una explicitació dels aspectes següents:
 - Les persones o tipus de població sobre la qual recercarem.
 - El context on es farà la recerca.
 - La forma com s'hi accedirà.
 - Les activitats concretes de recollida de dades que hi durem a terme.
 - La manera com tractarem aquestes dades.

És a dir, si pensem passar un qüestionari, caldrà dissenyar-lo. Si pensem fer entrevistes, caldrà fer un guió dels temes que vulguem que hi surtin. Si pensem fer una observació participant o un enregistrament de conversa, caldrà detallar els contextos on farem la investigació i els aspectes que observarem amb més atenció. Normalment, és recomanable fer una **experiència pilot** amb el nostre pla: provar els qüestionaris i entrevistes amb una o dues persones, fer una primera experiència d'observació, provar els aparells d'enregistrament, etc. També caldrà especificar com processarem les dades (vegeu la secció següent).

Assajar una entrevista

Si fem un assaig d'entrevista podem veure quina és la millor manera d'introduir els temes, quina estratègia podem seguir per parlar de tot el que ens interessa sense interrompre massa l'entrevistat, però sobretot és important assegurar-nos que no parlem més nosaltres que l'entrevistat, que és una cosa que passa sovint.

- **Seguretat.** No cal dir que la seguretat personal de l'investigador i dels investigats serà tractada d'una manera prioritària. El que no és tan obvi és que ens plantejem aquesta qüestió **en relació amb les dades**: hi ha molta gent que no ho fa i les conseqüències poden ser fatals. En un projecte de recerca, ens podem permetre de perdre-ho pràcticament tot excepte les dades, ja que les dades no les podrem "tornar a comprar". Així, per a evitar que els incendis, inundacions, animals domèstics, criatures, personal de neteja excessivament diligent, conductors temeraris, funcionaris postals ineficaços o simplement nosaltres mateixos amb una distracció acabem sobtadament amb el projecte, **cal fer còpies de manera rutinària de totes les dades**. Cal fotocopiar o fer còpies de seguretat de les respostes als qüestionaris, de les notes de camp i dels enregistraments i **cal guardar** les còpies en llocs diferents, com més distants millor.

1.2.3. Com processarem i interpretarem les dades

En aquest apartat comentarem, breument, com hem de tractar les dades d'una manera que ens permeti després de fer-ne l'anàlisi en bones condicions. Esmentarem només qüestions molt generals, sobretot pel que fa a l'anàlisi o interpretació de les dades, ja que aquest aspecte ja varia molt segons el mètode escollit i en trobareu més detalls en els apartats "Estudis quantitius" i "Estudis qualitius" d'aquest mòdul i en les "Guies de treballs" de la web de l'assignatura.

Avui en dia, hi ha programari especialment concebut per al processament i anàlisi de dades tant quantitatives com qualitatives. Entre els primers, hi ha programes com l'SPSS o el Minitab. Entre els segons, hi ha l'Etnograph, el NUDIST i d'altres. De tota manera, per les quantitats de dades que manejarem en un treball de curs, normalment no paga la pena l'esforç que representa aprendre l'ús de programari específic. Per tant, aquí recomanaré que utilitzem programari corrent d'oficina. Per als treballs quantitius, es podrien utilitzar igualment bases de dades, però aquí treballarem amb l'Excel de Microsoft, que és un programa més transparent per a usuaris no especialistes (un full de càlcul d'una altra marca també servirà). Per als treballs qualitius, podem utilitzar l'MSWord o qualsevol processador de textos avançat.

Per als treballs quantitius, és important tenir unes mínimes nocions de matemàtiques. Concretament, saber què signifiquen un seguit de conceptes que expliquem en l'apartat "Estudis quantitius": freqüència, percentatge, mitjana, moda, desviació mitjana, desviació estàndard i correlació. Aquests conceptes són prou senzills perquè els entengui tothom que no tingui una al·lèrgia especial a les matemàtiques i són útils perquè els sociolingüistes rarament utilitzen conceptes estadístics més complexos (la majoria són de *lletres*), de manera que serveixen per a comprendre el 95% de bibliografia sobre el tema.

Processant dades quantitatives

Per a organitzar les dades procedents de qüestionaris, el millor és obrir quatre documents diferents: un document d'Excel "base", amb les respostes del qüestionari, una còpia del mateix document per a manipular-lo, un altre Excel per a fer les gràfiques i un document de Word amb els redactats de les preguntes i la codificació de les respostes.

El document Excel "base" estaria organitzat de la manera següent:

Figura 1

Enquestats	Llengua habitual	Grup d'edat	Pregunta C	Etc.
Enquestat 1	1	2	3	1
Enquestat 2	1	1	1	2

Recordeu!

Cal guardar sempre còpies de tot.

Enquestats	Llengua habitual	Grup d'edat	Pregunta C	Etc.
Enquestat 3	2	2	2	2
Etc.	Etc.	Etc.	Etc.	Etc.

És recomanable codificar numèricament les respostes, fins i tot quan no són conceptes numèrics, perquè utilitzarem el truc de l'ordenació alfabètica per a comptar les respostes. Aquí és on entra la utilitat del document de Word: és on anotarem què significa cada codi/resposta. Aquest document tindria un contingut com el següent:

Codificació de l'enquesta

- Llengua habitual
 1. català
 2. castellà
 3. totes dues
 4. altres
- Grup d'edat
 1. 21-30 anys
 2. 31-40 anys
 3. 41-50 anys
- Pregunta C
 1. resposta primera
 2. resposta segona
 3. resposta tercera.

Etc.

De tota manera, abans de decidir la codificació, cal preveure quines operacions hi voldreu fer. Per exemple, si voleu calcular la mitjana d'edat dels enquestats, haureu de tenir un camp anomenat *edat* amb el nombre exacte d'anys (19, 18, 23, 45) de cada enquestat. Si agrupeu les persones d'entrada en grups d'edat, després no podreu calcular la mitjana. Si cal, en aquest cas, podríeu fer dues columnes, una per a cada cosa. Si en el moment de fer-ho encara teniu dubtes, entreu la informació exacta que teniu en el qüestionari (en aquest cas, l'edat) i ja la manipularem més endavant (de fet, els grups d'edat, l'Excel els pot fer automàticament, però aquest és un recurs d'usuaris avançats).

Quan hàgiu acabat aquesta feina, estareu preparats per a començar l'anàlisi, els detalls de la qual expliquem, com ja hem dit, en l'apartat dels estudis quantitius.

Processant dades qualitatives

Us haureu fixat que la pràctica totalitat de dades qualitatives que hem tractat eren *lingüístiques*; és a dir, es basaven en textos escrits o orals. En el fons, les dades quantitatives també ho són, ja que són el resultat d'un procés de comunicació; però les tractem d'una manera relativament diferent. Les dades qualitatives les tractem majoritàriament com a textos (i, si no, les hi convertim); és a dir, com a material destinat a ser interpretat en tant que text. En conseqüència, el processament qualitatiu consisteix bàsicament en procediments de processament de text. Per tant, les eines tradicionalment utilitzades fins fa poc han estat carpetes, llibretes, arxivadors i màquines d'escriure; i, més modernament, processadors informàtics de text i *índexs*, el més important, una *llista de codis* que serveix per a saber on hi ha els fragments de text que ens interessin.

Per tant, el processament qualitatiu també comporta una **codificació**. Els "codis" són els conceptes, fenòmens o qüestions, que hem anticipat que serien importants en relació amb la pregunta que ens hem fet. En el projecte inicial, seria aconsellable preveure-hi una dotzena de codis, que és una quantitat ponderada (si n'hi ha gaires més, la codificació esdevé excessivament laboriosa i menys fiable, perquè ens distraiem i oblidem codis). Cal esperar que aquestes qüestions i fenòmens que hem previst han sorgit en les entrevistes, en les converses, en diversos moments del treball de camp. Estan escampats per les nostres notes, apunts o diaris, en els nostres enregistraments i potser en els nostres records. Per a fer l'anàlisi, necessitem saber on són, ja que hi haurem de retornar sovint per a mirar-los o remirar-los, escoltar-los i reescoltar-los. Possiblement, durant l'anàlisi se'ns acudirán altres qüestions, veurem coses que no ens havíem esperat, se'ns acudirán idees que no estaven previstes en el pla. Si ens passa això, és senyal que avancem i descobrim coses noves. La pega és que potser haurem de tornar a fer la codificació o almenys repassar les dades de dalt a baix i buscar aquell aspecte que abans hem passat per alt. En tot cas, procurem que només hàgim de **recodificar** una vegada, més que res per raons d'economia.

L'escenari ideal és tenir totes les dades entrades dins l'ordinador, perquè aleshores és molt més fàcil i ràpid fer cerques. Però aquest és un procés laboriós i cadascú ha de calcular si li paga la pena picar-ho o prefereix treballar manualment (arriscant-se, això sí, a omplir el despatx o tota la casa de papers diversos). Donarem, per tant, unes breus recomanacions de com codificar els textos amb MSWord i a mà.

- **Processar dades textuais per ordinador.** Si per alguna raó heu escrit les notes o diari de camp directament a l'ordinador, tot això que haureu guanyat. Si no, podeu mirar de picar-ho o (menys recomanable) escanejar-ho com a imatge (per a entendre'ns, la fotocòpia digital). Passar a màquina enregistraments de veu (entrevistes o converses) s'anomena **transcriure**. Transcriure de manera sencera (però senzilla) una conversa d'una hora pot representar una mitjana de nou hores.

Per tant, cal buscar alternatives. Una alternativa a la transcripció intensiva és fer una transcripció molt “bruta”, pràcticament seguint l’enregistrament en temps real sense fer aturades o fent-ne molt poques, agafar els fragments més importants i ignorar tots els errors i oblits. És un terme mitjà entre transcriure i agafar apunts. També es poden agafar apunts senzillament. La figura 3 és un fragment de transcripció bruta / apunts de conversa natural que vaig fer per a la meva tesi (*The identities of “la Penya”. The voices and struggles of young working-class people in Barcelona*. Universitat de Lancater).

En aquell temps estudiava a Anglaterra i mirava de fer-ho tot en anglès, però hi ha algunes incorreccions, fragments en català, cites en català i castellà, etc. Es tractava d’un fragment poc audible i aleshores anotava només temes de conversa, l’aparició d’expressions catalanes, interjeccions, referències a la beguda i a la música (elements importants en la cultura juvenil). A dalt hi ha l’identificador de la cinta de cassette i la data de l’enregistrament. Els números de l’esquerra són passes del marcador del reproductor (es pot substituir per minuts) i serveixen per poder trobar el fragment concret de forma ràpida posteriorment. Ja en aquest estadi, vaig substituir els noms reals de les persones per codis de dues lletres.

La transcripció bruta serveix bàsicament per a tenir “controlades” totes les dades. Si en algun moment hem de mostrar una transcripció en el text del nostre treball, aleshores haurem de tornar al fragment original i fer una feina més polida. Normalment, no cal transcriure fonèticament (a menys que fem un treball sobre fonètica). Al final de l’apartat “Estudis qualitius” explico les convencions més corrents de transcripció “neta”.

En la mesura del possible, és recomanable tenir totes les dades (notes, apunts, entrevistes, converses) dins un sol document de MSWord, a menys que resulti ser excessivament extens i faci que el nostre ordinador vagi massa lent. Un cop tenim en un document de MSWord tot allò que ens interessa, podem passar a la **codificació**. Caldrà que seguim el procediment següent:

Figura 3: Exemple de transcripció “bruta”

§+Tape 1 Cara A (15-9 Trepas)

304	OL keeps telling an anecdote very difficult to follow.
344	OL keeps calling OM and talking to him in Catalan.
354	OL’s anecdote about “un gatito que la vieja estaba muerta, y no tenía leche, y va el tío y les da calimocho”. They keep joking about IX for a while.
377	“Ir de ajo” all summer, and then talking as if one run out of batteries.
386	IX and OL: jokes: “Me llaman...”
395	About a music group that they both like.
406	IX once again the Catalan voices. “Ospa”, etc.
446	IX sings but I am not sure of the style: it seems flamenco.

Figura 4: Procediment de codificació d'un document de text

1	Feu una llista de tots els codis (conceptes, temes, fets, fenòmens) que us semblen importants (a l'entorn d'una dotzena). Aquesta llista ja l'hauríeu de fer en el moment d'escriure el projecte, abans de recollir les dades.
2	Feu una còpia de seguretat del document amb les dades.
3	Obriu el document i assegureu-vos que podeu veure els caràcters "ocults", com espais (-), marques de paràgraf (§), tabulacions (?), etc. Si no ho veieu, pitgeu el botó ¶ i si no el trobeu, aneu a Herramientas/Opciones/solapa Ver/ i a la secció "marcas de formato", marqueu-hi "todas". Poseu també números de pàgina en el document.
4	Poseu el cursor en el lloc on voleu inserir el primer codi i premeu ALT+MAJÚSCULA+E, tot ahora. Us sortirà un quadre anomenat "marcar entrada de índice".
5	Escriviu el vostre codi on diu "entrada de índice" (com veieu, també podeu posar-hi subcodis, a la subentrada de índice; la nostra recomanació és no complicar excessivament la cosa). A "opciones", deixeu-hi "página actual" i pitgeu "Marcar" i després "Cerrar".
6	Seguidament, veureu en el punt on éreu el codi-índex que heu introduït: { XE "Codi" }. Aneu repetint l'operació, repetint cadascun dels codis tantes vegades com us calgui.
7	També es pot fer que el MSWord posi automàticament un codi en tots els llocs on hi hagi una paraula (o grup de paraules) concret. Cal seleccionar la paraula afectada, fer ALT+MAJÚSCULA+E, introduir el codi desitjat i prémer "Marcar todas".
8	Aleshores quan feu l'anàlisi, buscant sempre el text «XE "Codi"» (les marques "{" i "}", no!) podreu trobar instantàniament els fragments que us interessaran. És més, podeu anar a Edición/Reemplazar, introduir «XE "Codi"» dins "buscar", posar el cursor a "reemplazar con", prémer el botó "Más", després "especial" i seleccionar "texto buscado", després "Formato/Fuente" i escollir la font "Arial black", "negrita" i un color (per exemple, el vermell), "acceptar", prémer "reemplazar todos" i us quedaran totes les aparicions d'aquell codi amb una font i uns colors molt cridaners a simple vista . Feu el mateix amb cada codi i amb un color diferent. Al final, us podreu imprimir el document amb una impressora en color i ho tindreu tot molt manejable en paper per treballar-hi fora de casa. Atenció, assegureu-vos abans que teniu el Word configurat perquè imprimeixi els codis ocults: quan aneu a Archivo/imprimir, premeu "opciones" i comproveu que està activa la casella "texto oculto" .
9	Finalment, també podreu fer automàticament un índex amb les pàgines on apareixen tots els codis. Poseu el cursor a baix de tot del text, aneu a "Insertar/Índice y tablas" i "Aceptar". Per defecte, normalment surt un índex en dues columnes amb els codis en ordre alfabètic i amb els números de les pàgines en què apareixen.

Aparells i programari de transcripció

Hi ha uns reproductors de cassetes amb uns pedals que permeten d'aturar, engegar i rebobinar la cinta amb el peu; però no estan en els comerços habituals. Pel que fa a programari, transcriure les notes amb un programa de reconeixement de veu és factible; però converses naturals, en circumstàncies normals, és impossible.

- **Processar dades textuais sense entrar-les a l'ordinador.** Aquí el procediment és en principi més senzill a l'hora de preparar-ho i menys pràctic a l'hora de fer l'anàlisi. Es tracta d'ordenar d'una manera clara els papers, amb arxivadors, carpetes, carpetes d'anelles, llibretes, etc. Si teniu molts fulls solts, és recomanable aplegar-los, enganxar-los a fulls mida DIN-A4 i ficar-ho tot dins una carpeta d'anelles. Després és recomanable numerar tots els fulls i/o pàgines de llibreta i fer una còpia de tot. Finalment, es compren uns retoladors marcadors, un color per a cada codi, i es van marcant tots els fragments de text que interessin. Finalment, és aconsellable fer (ara sí, amb l'ordinador) un índex on figuri, per a cada codi, la carpeta/arxivador/llibreta i el números de full/pàgina on apareixen.

Acabem aquí l'explicació de tots els elements que cal tenir en compte a l'hora de preparar una recerca, petita o gran. Com veieu, la codificació és l'element tècnic fonamental del procés, ja que conté aquells conceptes (lligats a fenòmens observats, a les dades) que vosaltres anticipeu que seran importants per al vostre argument i que també utilitzareu per a organitzar tot el corpus de da-

des. A mesura que us fiquen en l'anàlisi, el més normal és que aneu descobrint que segurament hauríeu d'haver tingut en compte altres elements, que caldria haver plantejat altres preguntes en els qüestionaris o entrevistes i que caldria haver introduït altres codis en les dades. En circumstàncies normals, recollir noves dades no serà possible; millorar la codificació, en canvi, és factible fins a cert punt, normalment més en les dades qualitatives que no en les quantitatives. Per tant, abans de definir el vostre projecte de treball, recomanem que us acabeu de llegir aquest mòdul, ja que en els apartats següents coneixereu detalls del procés d'anàlisi que us poden acabar de situar a l'hora d'anticipar les possibles necessitats.

2. Els estudis quantitius

Els estudis quantitius, com ja hem anticipat, són aquells en què l'anàlisi incorpora de manera central procediments matemàtics, especialment estadístics. Per aquesta raó, sempre han tingut (tot i que avui dia menys) una certa aurèola de fiabilitat no sempre justificada. I és que les operacions matemàtiques que fan els sociòlegs normalment són correctes (les sumes o les multiplicacions, per entendre'ns, estan bé). Això no garanteix, però, que la interpretació, el plantejament dels qüestionaris, el treball de camp i la interpretació dels resultats siguin adequats. Com és habitual, el que compta de veritat és la persona que hi ha al darrere. Molt de compte, doncs, amb aquest punt, especialment quan llegim articles especialitzats o notícies de diari en què s'expliquen resultats de recerques. Sobretot els diaris sovint expliquen resultats d'enquestes d'una manera que no permet de valorar-ne la fiabilitat.

En tot cas, com que les prediccions i les explicacions sempre són millors quan van acompanyades d'exemples, començaré per explicar quines menes de dades quantitatives tenim sobre el català i després entrarem en consideracions detallades sobre els procediments d'anàlisi.

2.1. Dades quantitatives sobre l'ús i el coneixement del català

Ara comentarem, doncs, alguns aspectes de les dades quantitatives que hi ha sobre el català. No serà un repàs exhaustiu, sinó que ens focalitzarem en uns temes concrets que ens han semblat d'interès general i que també serveixen per a reflexionar sobre qüestions metodològiques. És per això que en aquest subapartat no parlarem de la multitud d'estudis sectorials i d'àmbits concrets que hi ha, ni tampoc dels estudis basats en la psicologia social del llenguatge, que esmentarem en l'apartat següent en parlar del tema de les "fronteres etnolingüístiques".

Les dades que tenim d'aquesta mena les podríem dividir en dos grans blocs: les que tracten sobre *coneixement* de català i les que tracten sobre *ús* del català. Són conceptes clarament diferents, ja que en principi el fet que una persona conegui una llengua no ens indica necessàriament l'ús que en fa. Tot i així, és corrent que la Generalitat de Catalunya presenti les dades sobre coneixement del català per argumentar que la normalització al Principat avança, postura que no és acceptada per molts sociolingüistes. D'altra banda, també cal reconèixer que el coneixement d'una llengua no és possible si no se'n fa alguna mena d'ús. En tot cas, ningú no ha estudiat d'una manera sistemàtica la relació entre coneixement i ús, per la qual cosa no podem aventurar arguments en cap sentit.

D'altra banda, els estudis sobre coneixements i usos sovint el que busquen és un altre component que no sempre està clarament explicat: la proporció de població catalanoparlant i castellanoparlant. Ja hem vist que aquests són conceptes una mica relliscosos, no solament perquè sigui complicat definir-los, sinó simplement perquè les persones del carrer tenen concepcions diverses sobre aquests mateixos termes i, per tant, no responen als qüestionaris amb els mateixos criteris. És per això que, com veurem, les preguntes que es fan en diversos estudis han anat canviant al llarg del temps: “llengua familiar”, “llengua habitual”, “la seva llengua”, etc.

Nota

En aquest mòdul, entendrem que són castellanoparlants les persones que manifesten que tenen la llengua castellana com a “llengua habitual”, que la consideren la “seva” llengua i que la utilitzen per parlar amb altres castellanoparlants i també amb almenys alguns catalanoparlants.

2.1.1. La primera enquesta

El primer estudi sociolingüístic publicat es basa en dues enquestes, una per correu i una a domicili dins la ciutat de Barcelona, que dirigí l'emèrit filòleg Antoni Maria Badia en col·laboració amb un equip d'estudiants seus. L'estudi es feu en ple franquisme, en un moment en què no era descartable que un dia es trobés la guàrdia civil a la porta de casa per demanar-li explicacions sobre el tema. Envià 21.772 qüestionaris a “caps de família” i rebé 3.485 respostes (un 16%). En veure el baix nivell de resposta (molt normal en enquestes per correu), decidiren fer-ne unes quantes (223) a domicili, per tenir una idea de la desviació de la mostra. La desviació sembla que fou considerable, ja que en el primer estudi sortia un 79% de parlants de català, mentre que en el segon en sortí un 63%, xifra més creïble, com ja anirem veient.

El qüestionari era enormement –excessivament– llarg i demanava tot tipus d'informació: coneixement, usos, opinions, lloc de naixement, professió, etc. L'estudi té força interès per tres raons molt diferents. En primer lloc, perquè explicita amb pèls i senyals tota la metodologia seguida, inclosos els entrebancs, dubtes, errors i comentaris fora de guió dels entrevistats. De fet, des d'un punt de vista acadèmic, és excessivament exhaustiu, probablement perquè Badia tenia consciència que treballava amb un mètode que no era el seu i pensava (encertadament) que així permetria als lectors o a altres especialistes d'esmenar ells mateixos les seves patinades. Des del punt de vista pedagògic, té la gràcia de la transparència i el mèrit de no caure en el to pedant i autosuficient d'altres d'estudis. Finalment, l'altre punt interessant és que conté molts dels temes i tòpics que ocuparen els sociolingüistes catalans fins al final dels anys vuitanta. Esmentarem els més pertinents per a aquest mòdul:

- Observà que els dos grups lingüístics no estaven segregats dins el municipi, tot i que hi havia barris amb predomini dels uns o dels altres.

Referència bibliogràfica

A. M. Badia (1969). *La Llengua dels barcelonins: resultats d'una enquesta sociològic-lingüística* (vol. 1). Barcelona: Edicions 62.

La pregunta de 1969

Badia demanava als “caps de família” quina llengua es parlava a casa.

- Observà que la gran majoria de persones nascudes als Països Catalans declaraven que parlaven el català, cosa que implicava que la política de repressió franquista no havia tingut gaire èxit en aquest front.
- Notà que un 8,8% dels catalanoparlants eren nascuts fora dels Països Catalans (la majoria residents en barris obrers), cosa que indicava la integració d'una part de la població immigrant.
- Descobrí que un 29,7% dels castellanoparlants eren nascuts a Catalunya i que la majoria d'aquests vivien en els barris més opulents de Barcelona, cosa que confirmava la creença que un sector important de l'alta burgesia catalana s'havia "castellanitzat".
- Argumentà que les seves dades indicaven una tendència dels immigrants castellanoparlants a integrar-se lingüísticament i culturalment a la societat catalana, que la varietat d'actituds i coneixement de la llengua que tenien es podien interpretar com a "estadis" en un procés d'integració impulsat pel desig de millorar el propi estatus socioeconòmic. Des d'aquest punt de vista, considerà que l'actitud de l'alta burgesia esmentada podia constituir un "mal exemple".

Referència bibliogràfica

A. M. Badia (1976). "El català, llengua de relació a Barcelona" (pàg. 239). A: *Problemes de Llengua i Literatura Catalanes. Actes del 2on col·loqui Internacional sobre el Català*. (Amsterdam, 1970, pàg. 231-54). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

2.1.2. Els censos i padrons

Els censos i els padrons són uns qüestionaris que el Govern espanyol (cada deu anys) i els ajuntaments (cada cinc anys), respectivament, fan respondre a tota la població oficialment resident.

Les primeres dades oficials sobre l'ús del català s'obtingueren a partir d'un qüestionari adjunt al cens de 1975 i només dins la província de Barcelona. El resultat va ser que manifestaven parlar català en família el 41,7% i castellà el 58,3%.

En aquest cens ja es pot percebre una de les principals característiques demograficolingüístiques del Principat i dels Països Catalans en general. Els moviments migratoris dels anys cinquanta i seixanta concentraren població castellanoparlant en els grans nuclis urbans industrials, conformant entre altres coses l'actual àrea metropolitana de Barcelona, que conté més de la meitat de la població del Principat i on predomina el castellà, excepte en algunes àrees de centres i eixamples de les ciutats.

Pregunta de 1975

Quina és la llengua parlada en família? (població major de vint-i-cinc anys).

Miquel Strubell féu un estudi detallat a partir de les dades d'aquest cens i posà en dubte les expectatives que expressà Badia en relació amb la integració. Strubell observà que en algun municipis de l'entorn de Barcelona la proporció d'immigrants (no nascuts a Catalunya) podia arribar fins a 78,7%, que el mateix passava en alguns barris de Barcelona, que això comportava que la llengua predominant del carrer en aquestes àrees forçosament havia de ser el castellà i que això feia molt difícil que aquestes persones adoptessin el català com a llengua habitual.

Referència bibliogràfica

M. Strubell (1981). *Llengua i població a Catalunya* (pàg. 80). Barcelona: La Magrana.

Pregunta des de 1986

Assenyalar quina resposta reflecteix millor el coneixement de català:

1. No l'entén
2. L'entén
3. L'entén i el sap llegir
4. El sap parlar
5. El sap parlar i llegir
6. El sap parlar, llegir i escriure.

S'hi acompanyaven unes definicions de sentit comú sobre el que s'entenia per cada nivell de competència: conversa corrent, textos de diaris, etc.

Ja veurem com el temps ha donat la raó a Strubell en aquesta qüestió. En els censos i padrons posteriors, sorprenentment, desaparegué la pregunta sobre llengua familiar i, seguint els dictats de la Generalitat de Catalunya, se substituí per una pregunta sobre nivell de coneixement i únicament sobre el català. La cara positiva d'aquest procés ha estat que el mateix criteri s'ha acabat adaptant en les consultes censals del País Valencià i de les Illes Balears i Pitiüses, amb la qual cosa hem començat a tenir per primer cop dades comparables al llarg del temps per quasi tota l'àrea lingüística.

Figura 5

1b. Població que entén, sap parlar, llegir i escriure el català										
	L'entén		El sap parlar		El sap llegir		El sap escriure		Total hab.	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Illes (1)	561	89,6	444	70,8	289	46,0	104	16,6	627	100
País Valencià	2.775	77,1	1.781	49,4	877	24,3	253	7,0	3.599	100
Catalunya (3)	5.287	90,3	3.748	64,0	3.542	60,5	1.844	31,5	5.856	100
Total	8.623	85,5	5.973	59,2	4.707	46,7	2.201	21,8	10.082	100

Font: Dades procedentes dels padrons municipals d'habitants de 1986. Elaboració pròpia.

(1) Dades sobre la població de 6 i més anys.
 (2) Dades sobre la població de 3 i més anys, incloses les comarques de llengua castellana.
 (3) Dades sobre la població de 2 i més anys.

Font: M. Reixach (1990). *Difusió social del coneixement de la llengua catalana. Anàlisi de les dades lingüístiques del padró d'habitants de 1986 de Catalunya, Illes Balears i País Valencià* (pàg. 17). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

En el moment de tancar aquesta edició, però, només es disposa de les dades del padró de 1986 i del cens de 1991.

Figura 6

Taula núm. 4 Coneixement del català a Catalunya, País Valencià i Illes Balears, separadament. 1991. Nombres absoluts i percentatges sobre la població indicada al peu.				
Absoluts	Catalunya*	País Val.**	Illes.***	Total
Entén el català	5.577.855	3.056.794	587.096	9.221.745
El sap parlar	4.065.841	1.882.094	441.340	6.389.275
El sap llegir	4.019.276	1.403.739	363.819	5.225.954
El sap escriure	2.376.201	560.880	171.240	3.108.321
No l'entén	371.322	607.831	65.163	1.044.316
No consta	–	56.988	9.047	66.035
Total computat	5.949.177	3.721.613	661.306	10.332.096
Percentatges				
Entén el català	93,8	82,1	88,8	89,3
El sap parlar	68,3	50,6	66,7	61,8
El sap llegir	67,6	37,7	55,0	50,6
El sap escriure	39,9	15,1	25,9	30,1
No l'entén	6,2	16,3	9,9	10,1
No consta	–	1,5	1,4	0,6
Total computat	100	100	100	100
Coefficient de competència	0,674	0,464	0,591	0,580
*Població de 2 i més anys. ** Població de 3 i més anys. *** Població de 6 i menys anys. Font: Censos de 1991 de Catalunya (IEsc), Illes Balears (IBE) i País Valencià (IVE). Elaboració pròpia.				

Font: M. Reixach (1997). *El Coneixement del català. Anàlisi de les dades del cens lingüístic de 1991 de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià* (pàg. 17). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

L'evolució de les dades sobre coneixement de la llengua catalana mostren una tendència generalment positiva sobretot (interpretem) gràcies a l'impacte de les noves polítiques públiques de promoció del català mitjançant l'ensenyament i, a Catalunya, dels mitjans audiovisuals. A Catalunya, a més, la pràctica totalitat de la població menor de vint-i-cinc anys manifesta saber parlar català. De tota manera, es veu clarament que l'evolució és més positiva al Principat que en els altres territoris, on el valor "sap parlar" sembla que s'estanca. Resta per explicar de manera convincent el lleuger retrocés d'aquest valor a les Balears, possiblement a causa dels moviments de població.

Un altre element que cal tenir en compte és que a partir dels anys vuitanta el lloc de naixement es deixa d'utilitzar des del punt de vista sociolingüístic, ja que la quantitat de persones nascudes a Catalunya que parlen el castellà esdevé molt gran.

El tractament de les dades lingüístiques que es fa de censos i padrons és normalment molt senzill. Cal dir també que les dades les tenen les respectives administracions i el públic no les pot consultar directament. Per tant, només podem accedir-hi mitjançant publicacions oficials en paper o en web. Una

Referència bibliogràfica

J. Farràs, J. Torres i X. Vila (2000). *El coneixement del català. 1996. Anàlisi sociolingüística de l'enquesta oficial de població de 1996*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

excepció seria el tipus de consultes que es poden fer a la web de l'Institut d'Estadística de Catalunya, on la informació que es pot obtenir és més variada i completa. En tot cas, però, com a màxim es donen les dades següents:

Pàgina web

A la web de l'Institut d'Estadística de Catalunya es poden consultar les dades del cens lingüístic de tots els municipis catalans, creuades amb els altres indicadors del cens.

Heu d'accedir a: Consulta interactiva d'estadístiques / Base de dades de municipi comarques / Estadística de població / Estructura de la població / Cens lingüístic.

Atenció, del 1981 només hi ha entrades les dades de "comprensió" del català.

- Nombre de persones que declaren cada cosa.
- Percentatges respectius.
- Quadres que creuen les respostes lingüístiques amb altres indicadors (edat, sexe, lloc de naixement, etc.), en nombres absoluts o en percentatges.
- Qualsevol de les informacions susdites desglossades per municipi, comarca, província o altres àmbits territorials (àmbit metropolità, Terres de l'Ebre, etc.).

L'anàlisi d'aquestes dades sovint s'acompanya amb la comparació dels resultats de censos anteriors, amb la qual cosa podem fer-hi entrar també el factor temps. No són anàlisis especialment detallades i aprofundides que donin pistes sobre els factors socials que condicionen l'aprenentatge o l'ús del català. De fet, les dades mateixes no permeten gaire aquest aprofundiment. De tota manera, resten per explotar moltes possibilitats, com l'evolució temporal de les relacions entre coneixement de llengua, d'una banda, i sexe, nivell d'instrucció, ocupació, edat, etc., de l'altra; i es podrien fer estudis detallats comparant àmbits geogràfics concrets (municipis o comarques).

Centre de Documentació en Sociolingüística

El Centre de Documentació en Sociolingüística és pràcticament de visita obligada per als estudiants de sociolingüística.

Adreça: Passatge de la Banca, 1-3 (08002 Barcelona)

Telèfon: 935 671 000

Fax: 935 671 001

Correu electrònic dgplcds@correu.gencat.es

El seu catàleg és accessible per Internet.

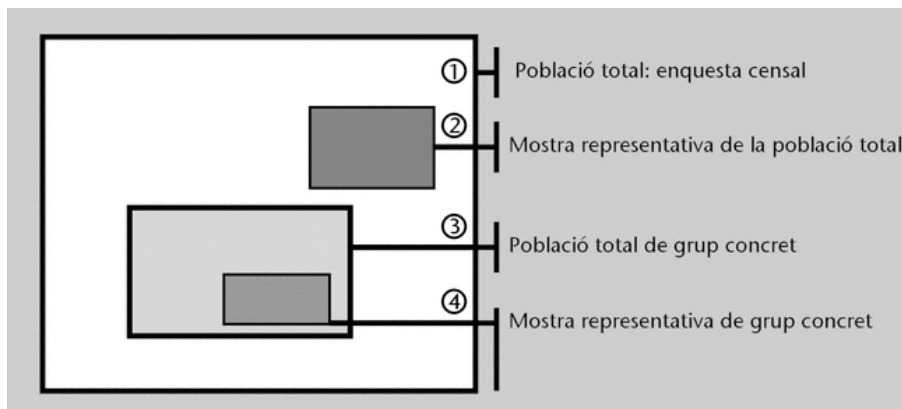
2.1.3. Les enquestes

Si els censos i padrons són fonts de dades "finites" en el sentit que sabem exactament quins hi ha (i cada quan es fan, si es continuen fent), les enquestes ja constitueixen un corpus molt més gran i heterogeni. A més n'hi ha de

publicades i de no publicades (i moltíssimes de cada). Als Països Catalans (i al món, és clar), l'ens on hi ha dades més completes dels estudis existents sobre la llengua catalana és el Centre de Documentació en Sociolingüística, que és una divisió de l'Institut de Sociolingüística Catalana de la Direcció General de Política Lingüística del Principat. Aquí només esmentarem algunes de les enquestes que tenen interès per les dades que aportaren en el seu moment o pel seu tractament metodològic.

Les enquestes les podríem dividir en quatre tipus segons la manera com s'ha fet la mostra. Com sabeu, una mostra normalment és un pessic o un tast de la població que investiguem. Com que normalment no podem preguntar una cosa a tothom (excepte en els censos), es pot escollir una fracció de la població que representi la totalitat d'una manera plausible: és el que se'n diu *mostra representativa*. En altres casos, però, també es fan enquestes a la totalitat d'un col·lectiu concret perquè l'autor creu que aquell grup té un interès o una significació específics; i, finalment, es pot seleccionar també una mostra representativa d'un col·lectiu concret.

Figura 7: Tipus d'enquestes segons la mostra.

En el grup d'enquestes de mostra representativa de la població total, n'hi trobaríem algunes de fetes a iniciativa dels governs autonòmics catalans i, especialment, les enquestes del conegut Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS). Comprensiblement, aquest tipus d'enquestes rarament demanen informació sobre coneixement de català, ja que aquesta informació està sobradament coberta pel cens, i se solen centrar en qüestions d'usos i actituds. En tot cas, és força difícil entendre per què la Generalitat de Catalunya no empenqué i publicà enquestes globals serioses sobre usos lingüístics fins el 1997! Sí que es feren, d'altra banda, nombrosos estudis sectorials sobre ús del català, als quals podeu accedir per mitjà de la prestatgeria virtual.

Les mostres representatives als Països Catalans

Les mostres d'enquestes de la Generalitat de Catalunya foren 3.323 persones el 1997 i 4.142 el 1999. Les del CIS foren 1.006 el 1998 i 2.778 el 2001 a Catalunya; i (el 1998) 771 al País Valencià i 473 a les Balears.

Altres dades sobre coneixement del català

Naturalment, el coneixement del català també es pot estudiar amb mètodes més fiables i exactes que la impressió personal del responent. Un exemple, entre d'altres, es pot trobar en l'article de Maruny i Molina (2001).

Podeu consultar en aquest sentit: **L. Maruny i M. Molina** (2001, estiu). "L'adquisició del català en alumnes d'origen marroquí a l'ensenyament obligatori". A: Noves-SL. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

Contingut complementari

A la web del CIS hi ha informació especialment completa de les enquestes fetes en els darrers deu anys. Fent una cerca per "llengua" ens surt la llista de les que ens interessen, que es renova periòdicament.

Entre les generals tenim l'*Enquesta lingüística sobre l'ús oral del català entre la població de Catalunya*, de novembre de 1997 i l'enquesta sobre *La política lingüística de la Generalitat i sobre l'aplicació de la Llei 1/1998*, de febrer de 1999. En relació amb els resultats de 1997, tenim les dades següents:

Preguntes de 1997 i 1999

Les enquestes de la Generalitat de Catalunya demanaven la "llengua habitual" dels enquestats.

Figura 8

Llengua habitual	Catalunya	Província de Barcelona
Català	49,1%	42,1%
Castellà	50,2%	57,2%
Altres	0,7	0,7%

Font: *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, 2001, pàg. 13.

A partir d'aquestes dades, es constata no solament que la proporció de parlants habituals de les dues llengües està "empatat", sinó també que (si comparem amb les dades de 1975 a la província de Barcelona i passem per alt el problema que les preguntes eren diferents) s'ha mantingut estable en un període de més de vint anys.

Per a tot Catalunya Strubell féu una estimació dels possibles parlants de català al Principat, calculant les altres tres províncies a partir d'un càlcul basat en els "nascuts a Catalunya". El seu resultat donava un 47,87% de parlants "familiars" de català, resultat que suggereix que l'estabilitat es dona, també, en el conjunt de Catalunya.

Referència bibliogràfica

M. Strubell (1981). *Llengua i població a Catalunya* (pàg. 91-92). Barcelona: La Magrana.

Aquesta "estabilitat" de les xifres globals amaga, però, uns moviments i unes tendències força complexos. De fet, quan les preguntes es formulen de manera diferent o es donen més opcions (no solament "català" i "castellà"), s'obtenen resultats força interessants. Així, l'enquesta del CIS de 1998 donà els resultats següents:

Figura 9

Llengua habitual	Catalunya
Més aviat catalanoparlant	51,5%
Més aviat castellanoparlant	27,6%
Bilingüe	20,7%

Font: *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, 2001, pàg. 13.

Preguntes de 1998

Vegem, doncs, que la gran diferència entre les enquestes de la Generalitat catalana i el CIS del final dels anys noranta no estigueren en les preguntes, sinó en les *opcions de resposta* que es donaven als enquestats.

Salta a la vista, doncs, el fet que el 35% de la població que per a la Generalitat catalana surt com a "castellanoparlant", aquí opta per declarar-se bilingüe, bàsicament perquè se li ha donat aquesta opció. Vegem, doncs, un exemple clar de com els pressupòsits polítics abans esmentats condicionen el plantejament i els resultats d'un estudi (cosa que no impedí, en tot cas, a l'Administració catalana de publicar els resultats en la mateixa pàgina de l'informe que tramejà al parlament). En tot cas, si com suggeríem en l'apartat, "La preparació de

la recerca”, explorem la idea dels usos diversos de les llengües que fan les persones en la seva vida diària, també trobarem resultats prou interessants, com aparegueren en l’estudi de 1999:

Figura 10

Llengua d’expressió subjectiva	A l’hora d’expressar-se, habitualment, en quina proporció utilitza el català i el castellà?
100% català	38,1%
75% català	15,0%
50% català i 50% castellà	16,3%
75% castellà	9,9%
100% castellà	20,5%
NS/NC	0,1%

Font: *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, 2001, pàg. 14.

Aquestes dades són força coherents (o no es contradueixen) amb les que tenim sobre “llengua habitual” en general, però a més ens donen a entendre el fet prou interessant que el 80% de la població declara que fa ús del català parlat a la seva vida diària. De fet, aquest 80% és el que també li surt al CIS que “sap parlar” català, cosa que connecta amb el que comentàvem abans de la relació entre coneixement i ús: els que poden parlar català, amb més o menys freqüència, el fan servir.

En els estudis d’aquest tipus, com en els censos, no se solen plantejar i explorar qüestions sociolingüístiques complexes i els resultats publicats se solen restringir a nombres (dits tècnicament *freqüències*), percentatges i quadres que relacionen dues, com a molt tres, preguntes. Al contrari dels censos, però, les enquestes sovint contenen preguntes més o menys originals que sí que es podrien estudiar amb una mica més de profunditat. La pega és que pràcticament totes són diferents entre si (excepte les del CIS, que ja han tingut dues “edicions”), cosa que dificulta les comparacions i el seguiment d’evolucions temporals, com ja hem vist. Finalment, un detall important, les dades del CIS es poden comprar i, per tant, es poden utilitzar per fer-ne anàlisis més complexes que les estàndard. Fins a la data, però, s’ha tret poc profit d’aquesta possibilitat.

Les enquestes del tipus “població total del grup concret” no són les més habituals en estudis sociolingüístics professionals o semiprofessionals. Solen fer-les més aviat estudiants per a treballs de curs o entitats i organitzacions que recullen dades sobre les seves activitats per a finalitats operatives. La majoria d’aquestes no estan, per tant, publicades. Amb tot, tenim un parell d’exemples prou coneguts que es basen en l’estratègia d’agafar un segment concret de la població escolar d’un municipi, concretament estudiants de secundària, i fer-ne un estudi exhaustiu. Es tracta dels estudis de Bastardas i Erill i altres. El

valor d'aquestes mostres no és, tècnicament parlant, la seva representativitat, sinó la seva significació (a guisa d'estudi de cas), ja que es pressuposa que els resultats en la població estudiada es repetiran en poblacions semblants.

Referències bibliogràfiques

A. Bastardas (1985). *La bilingüització de la segona generació immigrant. Realitat i fets a Vilafranca del Penedès*. Barcelona: La Magrana.

A. Bastardas (1986). *Llengua i Immigració. La segona generació immigrant a la Catalunya no-metropolitana*. Barcelona: La Magrana.

G. Erill, J. Farràs, F. Marcos (1992). *Ús del català entre els joves a Sabadell*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Els estudis de Bastardas i Erill i altres es caracteritzaren pel fet de tenir qüestionaris força llargs, que aleshores contenien molta informació i els permeté d'explorar diversos "grans temes" de la sociolingüística catalana: els fills de les famílies "mixtes", l'ús de llengües entre els joves i, finalment, l'adaptació lingüística; és a dir, el tema de quina llengua s'utilitza entre parlants de llengües diferents. Com que aquests són temes molt estudiats des d'altres modalitats de recerca, en parlarem més endavant.

Entre les enquestes en mostres representatives de poblacions concretes, ens concentrarem sobretot en la qüestió dels fills de famílies "mixtes". Aquest tema sempre s'ha considerat important per la qüestió demogràfica. Ja als anys seixanta, molts intel·lectuals catalans es preocupaven per les conseqüències que els moviments migratoris tindrien per la identitat catalana. D'una banda, la població catalana "de sempre" continuava tenint pocs fills¹ (com sempre; per cert). De l'altra, el fet afortunat que els parlants de català i castellà no se segreguessin activament donava lloc a multitud de matrimonis lingüísticament "mixtos" i la pregunta era si els fills d'aquests matrimonis contribuirien a agreujar o a compensar el dèficit reproductiu català. La resposta fins ara ha estat que ni una cosa ni l'altra.

⁽¹⁾A. Cabré (1991). *La reproducció de les generacions catalanes 1856-1960*. Tesis doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.

Nota

Segons Strubell, durant els anys setanta la proporció de matrimonis a la ciutat de Barcelona entre nascuts a Catalunya, nascuts fora i mixtos se situà a parts iguals, un terç de cada. D'altra banda, Esteve (1973) explicà que el 1970, a la ciutat de Barcelona, només un 25,37% dels naixements venia de famílies del primer grup, mentre que el 45,4%, prop del doble, provenia de les famílies del segon grup. No eren xifres gaire afalagadores. Per això, Strubell endegà una enquesta entre 2.311 escolars, 539 (23,3%) dels quals resultaren ser de famílies mixtes. En aquestes famílies, el 53% parlava predominantment castellà, el 21% català i el 26% totes dues llengües. Amb aquestes xifres, ja s'entenia perquè a les escoles primàries barcelonines només es detectava un 36,34% de catalanoparlants.

Referència bibliogràfica

M. Strubell (1981). *Llengua i població a Catalunya*. Barcelona: La Magrana.

Strubell va concloure que la població catalanoparlant decreixia en termes relatiu i que això posava en qüestió el futur de la llengua.

Com veieu, aquestes dades no acaben de lligar amb les que comentàvem abans, que apuntaven cap a una estabilitat. El més probable, però, és que tan les unes com les altres siguin correctes i que s'hagin produït canvis en el comportament lingüístic de moltes persones en fer-se grans i també en les noves famílies lingüísticament mixtes. Vila va analitzar més tard aquest fenomen i construir aquest quadre a partir dels estudis que hi havia aleshores:

Referència bibliogràfica

M. Strubell (1981). *Llengua i població a Catalunya* (pàg. 153-4, 158). Barcelona: La Magrana.

Figura 11: Primera llengua utilitzada pels infants en les famílies lingüísticament mixtes

Any	Localitat	Català	Totes dues	Castellà
1971 (1)	Barcelona	17-20%	21-22%	58-61%
1977-78 (2)	Barcelona	21%	26%	53%
1979 (3)	Ripoll	60%	12,9%	27,1%
1981 (4)	Vilafranca del Penedès	60,3%	11,8%	21,3%
1986 (5)	Àrea metropolitana de B.	44,6%	22,4%	32,5%
1990 (6)	Regió metropolitana de B.	35,5%	44,78%	19,6%

Font: F. X. Vila (1993). *Transmissió dels idiomes en les parelles lingüísticament mixtes* (pàg. 13). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de cultura.

Aquestes dades ens suggereixen que el resultat “lingüístic” de les famílies lingüísticament mixtes a Catalunya és molt sensible a l'entorn. En zones amb predomini demogràfic catalanoparlant, els fills acaben parlant més aviat en català i viceversa. D'altra banda, es nota una tendència a la millora dels resultats per al català en l'àrea barcelonina. Aquesta tendència es confirma amb les dades aportades per l'enquesta de 1986 de l'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona:

Nota

Les enquestes de l'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, les anomenades de “condicions de vida i hàbits de la població”, són actualment les més completes i fiables que hi ha, tot i que contenen poques preguntes relacionades amb la llengua. També són les que són analitzades amb més profunditat. És una llàstima que només cobreixin l'àrea metropolitana barcelonina i algunes comarques adjacents.

Figura 12: Coeficients de reproducció de cada grup lingüístic d'una generació a la següent, per grups d'edat del cap de família (en percentatges i dins l'àrea metropolitana de Barcelona).

	20/35 anys	36/55 anys	+ de 55 anys
Català	9,1	-5,9	3,1
Totes dues	471,4	481,2	262,6
Castellà	-45,7	-37,9	-22,5

Font: M. Subirats (1990). *Enquesta metropolitana de 1986. Condicions de vida i hàbits de la població de l'àrea metropolitana de Barcelona. Vol. 20: transmissió i coneixement de la llengua catalana a l'àrea metropolitana de Barcelona* (pàg. 36). Bellaterra: Institut d'Estudis Metropolitans.

	20/35 anys	36/55 anys	+ de 55 anys
Altres	-100	-89,5	-50

Font: M. Subirats (1990). *Enquesta metropolitana de 1986. Condicions de vida i hàbits de la població de l'àrea metropolitana de Barcelona*. Vol. 20: transmissió i coneixement de la llengua catalana a l'àrea metropolitana de Barcelona (pàg. 36). Bellaterra: Institut d'Estudis Metropolitans.

Aquestes dades es basen en un càlcul una mica més complex que els anteriors. Normalment, el que es fa és considerar que les famílies lingüísticament mixtes són un grup homogeni i simplement es comprova quin percentatge de fills es declara parlant de cada llengua per veure “qui guanya”. En aquesta anàlisi, però, el que s’ha fet és calcular, d’una banda, el percentatge de progenitors que parla una llengua (català, castellà, totes dues, altres) i, de l’altra, el percentatge de fills. El “percentatge de fills”, però, no es basa en el nombre total de fills sinó en el nombre d’unitats fill/família. És a dir, s’ha calculat com si cada família tingués només un fill, ja que el que ens preguntem és la reproducció lingüística de les famílies. Aleshores, es compara el percentatge de pares i de “fills/família” i es comprova si ha augmentat o disminuït. En el quadre tenim els percentatges d’augment (i els negatius són de disminució). Aquesta tàctica analítica produeix més bons resultats per al català precisament perquè les llars catalanoparlants tenen en general menys fills. Quan es comparen amb les dades de nombres absoluts de fills, però, la diferència és molt poca (el català baixa de 32,8% a 31,6%, però així sabem el per què). Les conclusions a què apunten aquestes dades són les següents:

- En les generacions més joves de famílies lingüísticament mixtes la tendència és d’increment de l’ús del català o d’increment de les persones que manifesten tenir el català com a primera llengua. Aquest increment, fins ara, ha compensat, dins el marc d’aquest grup, la taxa més baixa de reproducció de la població catalanoparlant.
- Hi ha un sector cada cop més important que opta per declarar-se “bilingüe”, cosa que fa que la població que s’identifica com a específicament “castellanoparlant” disminueixi sensiblement. Aquesta tendència és especialment accentuada entre fills de famílies lingüísticament mixtes (on aquest grup pràcticament es quintuplica en les generacions joves). Per les altres dades que tenim, aquests “bilingües sembla que utilitzen predominantment el castellà, però no exclusivament, en la seva vida diària.

Aquestes dades no ens expliquen, però, com és que la població catalanoparlant es manté globalment estable, tant a Barcelona com a la resta del país. Fins a la data, ningú no s’ha dedicat a estudiar les taxes de reproducció (biològica i lingüística) ni a Catalunya ni als Països Catalans en el seu conjunt. Els estudis que tenim suggereixen que fora de la zona metropolitana de Barcelona (i segurament també la de Tarragona) les famílies lingüísticament mixtes fan augmentar una miqueta la població catalanoparlant. Resten per a explorar altres possibilitats com el fet que hi ha gent que canvia de llengua habitual al llarg

La pregunta de 1986

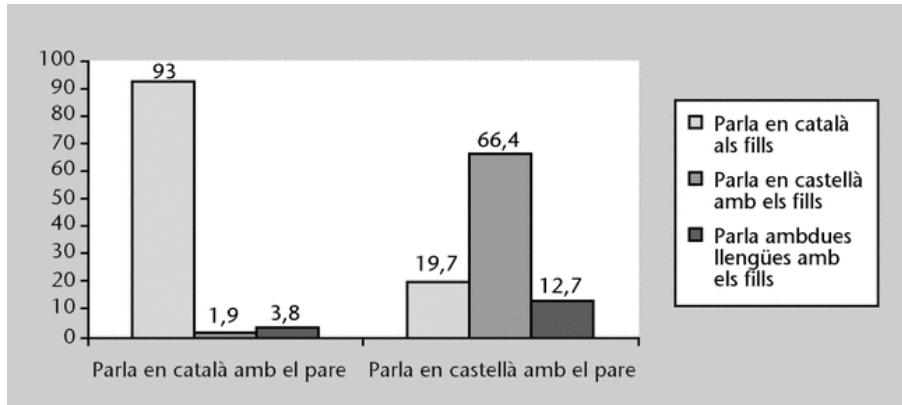
L’enquesta metropolitana demanava als enquestats “quina és la seva primera llengua?” i també la de tots els altres residents a la llar. No es comptaven, per tant, els fills o cònjuges o excònjuges que ja no viuen a casa.

La pregunta de 1991

En aquesta edició de l’enquesta metropolitana es canvià la formulació de la pregunta i es posà: “quina és la seva llengua?”. Molts sociolingüistes consideren que aquesta és probablement la formulació més encertada, ja que és molt comprensible per als enquestats i sintetitza elements d’identificació i ús, que és normalment el que interessa saber.

de la vida i gent que senzillament opta per parlar en català quan crea la pròpia família o específicament amb els seus fills, com mostra aquesta enquesta més recent del conjunt de Catalunya:

Figura 13: Evolució generacional de l'ús de la llengua: llengua parlada amb el pare i llengua parlada amb els fills. 2000. Percentatges

Font: A. Fabà, O. Gálvez, J. Manrúbia, N. Ubach (2001, tardor). "Identitat i usos lingüístics a Catalunya" *Noves-SL* (pàg. 2). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

2.1.4. Valoració general

Per a fer una valoració general molt succinta de les dades sociolingüístiques existents, hi ha bàsicament dues qüestions: la manca d'estudis i els problemes metodològics dels estudis existents. En relació amb la primera qüestió, és difícil d'entendre el "forat" que hi ha durant els anys vuitanta i el principi dels anys noranta en matèria d'estudis d'àmbit general promoguts per la Generalitat de Catalunya, però encara són més pronunciades les mancances al País Valencià, les Illes Balears, Andorra, la Catalunya Nord, la Franja i l'Alguer. Certament, tenim diverses dades bàsiques en tots aquests àmbits, però no hi ha prou informació per a identificar evolucions, problemes i aspectes d'interès, com en el cas del Principat. Per exemple, al País Valencià caldria estudiar el fenomen de la no-transmissió intergeneracional de la llengua, que sembla que s'ha produït de manera significativa en algunes comarques i sectors.

Pel que fa a la qualitat dels estudis, el problema no està, per regla general, en cada estudi concret, sinó quan intentem de fer-nos una visió de conjunt a partir dels diferents estudis. Aquí ens topem amb el problema que les preguntes i el processament de les dades són diferents. Ja hem vist les múltiples maneres de preguntar sobre la llengua dels entrevistats. També hi ha el fet que les dades censals de les diverses regions parteixen de diferents talls d'edat mínima: Catalunya (2 i més anys), País Valencià (3 i més anys) i les Illes (6 i més anys). Probablement, l'opció balear és la més adequada, ja que hi ha gent que en empadronar els nadons fa constar que saben escriure en català i altres que consideren, més lògicament, que no poden fer una afirmació d'aquestes característiques. Però encara seria més adequat que totes tres regions processessin

Adreça web

Vegeu, en tot cas, la informació que hi ha a la web de la Generalitat de Catalunya.

les dades de la mateixa manera, fos quin fos el criteri. Un problema semblant ens trobem amb les variacions que experimenta l'àrea metropolitana de Barcelona, que dificulta el seguiment de l'evolució cronològica dels resultats.

D'altra banda, sobretot quan volem comparar diverses enquestes sectorials en relació amb un tema, com és el de les famílies lingüísticament mixtes, no ens trobem solament amb el fet que les preguntes sobre llengua són totes diferents, sinó també amb el fet que les mostres són diferents i, encara pitjor, la mateixa noció de “família mixta” (segons el lloc de naixement o de la llengua) o la manera de processar les dades (en relació amb les característiques o bé de la parella o bé de cada pare) són diferents. Això vol dir que el quadre de Vila de la figura 11 és, estrictament parlant, força fictici i que les seves interpretacions no són sinó el millor que segurament es pot fer amb el que hi ha.

Des d'aquest punt de vista, el que és important que un estudiant entengui és que les dades sociolingüístiques i sociològiques en general (i no solament als Països Catalans) tenen aquestes vulnerabilitats. Rarament es poden fer afirmacions taxatives. Això sí, es poden utilitzar per a comparar, interpretar i opinar sempre que se sigui conscient de la base sobre la qual estan fetes: com es formularen les preguntes, com estava feta la mostra, com s'han construït els conceptes. De fet, i això ja és una afirmació molt personal, crec que els millors sociòlegs no són els que aconsegueixen respondre a una pregunta fent “l'enquesta definitiva”, sinó els que saben treure millor partit dels recursos de què poden disposar.

2.2. Procediments habituals d'anàlisi de dades quantitatives

En aquest apartat expliquem els procediments de càlcul, anàlisi i presentació de resultats més senzills i comuns en els estudis sociolingüístics quantitius. Com hem vist, en la majoria d'estudis els procediments són poc sofisticats i entenem que en un curs universitari no cal anar més enllà del que és habitual en aquest camp. Explicarem, per tant, conceptes i algunes fórmules, aquestes darreres amb el detall de com es poden calcular fàcilment a partir d'un document Excel.

2.2.1. Indicadors, índexs i variables

Aquests conceptes s'utilitzen molt sovint en el camp de l'estadística i l'estadística aplicada i, probablement, per això mateix han agafat molts matisos i significats diferents. Per tant, el que fem aquí és proposar una terminologia que serveixi per a entendre's en el context de l'assignatura en què treballarem i que sigui al màxim de consistent amb l'ús social que es fa dels termes.

El mot *indicador* l'entendrem en el sentit que ens recorda allò que explicàvem al principi d'aquest mòdul: que cal no confondre les dades amb la realitat. Així, si preguntem a una mostra de persones quina llengua parlen, en principi podem considerar que les seves respostes ens permeten de construir un “indi-

Referència bibliogràfica

F. X. Vila (1993). *Transmissió dels idiomes en les parelles lingüísticament mixtes* (pàg. 13). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de cultura.

cador” de l’extensió de l’ús de les diverses llengües. Mai no tindrem, per tant, un coneixement directe de l’extensió de l’ús de les llengües, sinó indicadors que ens fan més o menys confiança per les raons que siguin (per com han estat obtingudes les respostes, perquè la pregunta ens sembla més ben plantejada, perquè la mostra és més representativa, etc.).

De tota manera, la paraula *indicador* també es fa servir molt quan necessitem mesurar coses difícils de mesurar directament i recorrem a una dada indirecta. Per exemple, el nombre de persones inscrites a l’INEM en un moment donat no es correspon exactament a tots els aturats, sinó només a aquells que s’inscriuen com a tal. De fet, hi ha un indicador considerat més fiable, que és la pregunta que es fa sobre això en l’enquesta periòdica sobre la població activa, que es fa trimestralment a partir d’una mostra representativa de la població. Tot i així, la xifra de l’INEM s’utilitza força perquè permet de fer un seguiment mensual del fenomen.

Els indicadors són allò que connecta la nostra pregunta amb l’anàlisi. És a dir, per a fer-ho fàcilment, podem dir:

- Jo vull saber X (però no puc conèixer X directament).
- Per això, construeixo la dada A, la qual considero que és un indicador de X.
- De la mateixa manera, construeixo una altra dada, B, que considero que és indicador de Y.
- Després analitzo les relacions entre A i B.
- Considero que les relacions que he trobat entre A i B ens indiquen les relacions que hi ha entre X i Y en la realitat.

Pel que fa als índexs, en principi no són essencialment diferents dels indicadors, sinó és pel fet que estan estandarditzats i són utilitzats per institucions per a fer el seguiment periòdic de fenòmens que els interessin. Els índexs és usual que es construeixin a partir de diversos indicadors i, normalment, la seva validesa està més relacionada amb el fet que sempre es repeteixen els mateixos procediments (i, per tant, es poden comparar els resultats que donen en diferents moments) que no pel fet que constitueixin una representació acurada d’allò que pretenen mesurar. Per exemple, el producte interior brut (PIB) és un indicador/índex de la producció total de riquesa d’una regió i està compost de diversos indicadors i subindicadors. Segurament, mai ningú no sabrà fins a quin punt l’estimació és acurada, però com que sempre es calcula de la mateixa manera, es considera que és útil per a comptabilitzar els increments o minves de la producció, que és el que realment interessa als economistes i polítics.

El terme *índex*

En la vida ordinària a vegades s’utilitza el terme metafòricament o simplement erròniament: quan es diu “ha baixat l’índex de gent que fa el vermut el diumenge a la plaça” volen dir simplement que ara es veu menys gent fent el vermut. També hi ha usos que confonen: l’IPC en principi vol dir índex de preus de consum, però sovint també s’utilitza per a referir-se a l’increment dels preus.

Finalment, una variable també ve a ser el mateix que un indicador, però l'anomenem *variable* quan ens plantejem les relacions que té amb altres indicadors. Com s'explica també a la "Guia per a un treball" empíric quantitatiu de la web de l'assignatura, hi ha procediments d'anàlisi univariables, bivariables i multivariables. Quan analitzem les relacions entre variables, en tindrem de dos tipus: les variables dependents i les variables independents.

En circumstàncies normals, les variables dependents són allò que ens interessa de manera central i les variables independents allò que anticipem que influeix en les primeres. Per exemple, el més normal en un estudi sociolingüístic és que la variable dependent sigui algun aspecte de l'ús lingüístic i les variables independents siguin la classe social, el nivell d'estudis, la professió, el lloc de naixement o qualsevol cosa que nosaltres intuïm que té un impacte en l'ús lingüístic; és a dir, que l'ús lingüístic *depèn* de les variables independents x, y, z .

És important entendre que el fet que una variable sigui dependent o independent no té res a veure amb la cosa concreta que ens mesura o ens indica. Té a veure amb allò que nosaltres ens preguntem. Per tant, en teoria, qualsevol variable pot ser utilitzada de les dues maneres segons els objectius d'un estudi. De tota manera, sí que és cert que quan calculem la relació entre dues variables no cal dir que hi ha una relació de causalitat o de precedència de la independent *cap a* la dependent. Això vol dir que la validesa de la nostra anàlisi també està subjecta al fet que aquesta relació sigui plausible. Aquesta és una qüestió que els sociolingüistes "quantitatius" rarament es plantegen seriosament. Per exemple, les teories de Bourdieu suggereixen que la relació de causa-efecte entre pertinença a classe social i ús lingüístic és bidireccional. D'altra banda, des de la sociolingüística interaccional es considera que no solament una situació informal determina un estil de parla col·loquial, sinó que els parlants sovint utilitzen la col·loquialitat per a definir una situació com a informal. Això hauria de constituir un problema metodològic per al variacionisme, que caracteritza el nivell de formalitat com una variable independent, però que nosaltres sapiguem mai no s'han preocupat per aquest fet. En tot cas, com que aquesta mena de cercles interpretatius són força comuns, també és usual que els analistes acabin dient que dues variables estan simplement "relacionades" sense especificar quina és exactament la naturalesa d'aquesta relació i sense especificar quina de les variables és la que es considera dependent.

2.2.2. Resultats i càlculs

En aquest apartat, explicarem únicament les operacions de càlcul més senzilles que es poden utilitzar per a analitzar els resultats d'una enquesta. Si ja sabeu què són les freqüències, els percentatges, les mitjanes, les desviacions mitjanes i les correlacions, si també sabeu com les heu de calcular amb el programari que teniu i ja sabeu fer gràfiques senzilles amb Excel, podeu ignorar aquesta part sense cap problema.

Començarem per les operacions que podem fer per a analitzar una sola variable.

Freqüència

Entenem per *freqüència* el nombre de repeticions d'un fenomen observat (freqüència absoluta) o la seva raó respecte al nombre total d'observacions (freqüència relativa). Habitualment, la paraula *freqüència* s'utilitza només en el primer sentit, que vol dir simplement "quants han respost això, allò i allò altre". Les freqüències relatives normalment es donen en forma de percentatge.

Càlcul: creeu un full Excel, escolliu una columna (la variable) i feu el següent:

- Aneu a Datos/ordenar, assegureu-vos que teniu el "Sí" a "La lista tiene fila de encabezamiento".
- On diu "ordenar por", trieu la variable i accepteu. Com que havíeu entrat un número/codi per a cada tipus de resposta, ara us han quedat les enquestes ordenades segons aquests números de resposta.
- En el primer lloc on apareix la resposta "2", poseu-hi el cursor i feu Insertar/Fila.
- Repetiu el mateix on comencen les altres respostes: "3", "4", etc.
- Ara poseu el cursor a la cel·la buida que ha quedat entre 1 i 2.
- Fixeu-vos que totes les columnes de l'Excel tenen una lletra (A, B, C) i totes les files un número (1, 2, 3).
- Si sou a la columna B, haureu d'escriure en aquesta cel·la la fórmula següent:

$$=SUMA(Bfila_1:Bfila_2)/Bfila_2$$
- Cal repetir la mateixa operació per a cada tipus de resposta.

Acabareu amb un resultat d'aquest estil, que el podeu anotar en un altre full Excel:

	A	B	C
1		Pregunta B	Percentatges
2	Resposta 1	55	
3	Resposta 2	23	
4	Resposta 3	89	

Atenció!

Tots els quadres que es presenten en els subapartats següents són ficticis. No són els resultats de cap estudi real.

Contingut complementari

On "fila₁" és la primera fila on apareix aquella resposta (en aquest cas, la 2) i fila₂ és l'última fila de la mateixa resposta. El resultat que us donarà serà sempre el nombre de persones que han optat per aquella resposta.

	A	B	C
5	Total respostes	167	

Percentatges

El percentatge és possiblement la millor manera de visualitzar els resultats d'una pregunta. Aquí equival a dir “si en lloc de cent seixanta-set persones, en tinguéssim cent, com es distribuïrien les respostes?”.

Càlcul: La fórmula és prou coneguda. Per exemple, per a la resposta 1:

$$\frac{B2}{167} = \frac{C2}{100}; \text{ és a dir: } B2 \times \frac{100}{167} = C2 \quad (1)$$

Per a aconseguir que el nostre Excel ens calculi això, caldrà:

- Seleccionar la columna C sencera.
- Anar a Formato/Celdas i, dins la pestanya “número”, escollir “porcentaje” i acceptar.
- Després caldrà escriure a la casella C2 la fórmula següent:
=B2/B\$5
- Després podeu fer “copiar/pegar” amb aquesta fórmula a les caselles C3, C4 i a totes les que hi hagi en la mateixa taula. Veureu que l'Excel canvia el número de fila automàticament. (No enganxeu, però, la fórmula en altres taules, ja que hi hem posat la cel·la *fixa* del total de respostes d'aquesta taula!).

Us sortiran els percentatges de cada resposta (en les caselles de percentatge, Excel multiplica per cent automàticament), en aquest cas: 33%, 14% i 53%, que sumen cent. Podeu fer el mateix procediment per a altres variables canviant les adreces de fila i columna de la fórmula (i no us oblideu del \$).

Mitjana

Fins ara hem estat tractant dades de tipus nominal (català o castellà, sí o no, etc.). Imaginem-nos que una de les respostes al vostre qüestionari és de tipus numèric; per exemple, l'edat o, fins i tot, un indicador d'ús quotidià del català que els enquestats han d'expressar en percentatges.

Figura 15

	A	B
1		% ús català
2	Persona 1	80

	A	B
3	Persona 2	75
4	Persona 3	75
5	Persona 4	25
6	Total respostes	4
7	Mitjana	
8	Moda	
9	Desviació mitjana	
10		

La mitjana és la suma de tots els valors dividit pel nombre de respostes.

Càlcul: per a fer-ho amb Excel, aquí caldrà escriure a B7 de la figura anterior el següent:

```
=PROMEDIO(B2:B5)
```

Ens sortirà 63,75.

Moda

La moda és la resposta que ens surt més vegades. En aquest cas, seria 75.

Desviació mitjana

La desviació mitjana és una mesura de la “dispersió” de respostes que tenim. Calcula la distància entre cada valor i la mitjana i en fa la mitjana de tots. En el nostre cas, es pot calcular a mà, la diferència entre cada valor i la mitjana és, respectivament, 16,25, 11,25, 11,25 i 38,75 (sempre ha de ser positiu, si no la suma seria zero). La mitjana d'aquests valors és 19,375.

Càlcul: l'Excel ens trobarà el mateix resultat si escrivim el següent a B9:

```
=DESVPROM(B2:B5)
```

La desviació mitjana és útil sobretot per a valorar la significació de la mitjana. És diferent tenir una mitjana de 50 d'ús del català amb una desviació mitjana de 40 o de 10. En el primer cas, hauríem d'interpretar que els comportaments lingüístics de la gent tendeixen cap al monolingüisme i, en el segon cas, que la majoria de gent fa servir de manera equilibrada el català i l'altra llengua (castellà, francès, italià, etc.).

Fórmula de la mitjana

$$\mu = \frac{\sum x}{n} \quad (2)$$

Fórmula de la desviació mitjana

$$\text{Desv. mitjana} = \frac{\sum (x - \mu)}{n} \quad (3)$$

Altres mesures de dispersió

Els professionals de l'estadística utilitzen moltes altres mesures de dispersió. Per exemple, en lloc de la desviació mitjana solen utilitzar la "desviació estàndard", que ens diu a quina distància de la mitjana trobarem la gran majoria de valors. El càlcul de la desviació estàndard és més complicat: la diferència entre valor i mitjana s'eleva al quadrat, després se suma tot, es divideix pel nombre de valors menys u i es treu l'arrel quadrada. També es pot fer amb l'Excel amb la funció DESVEST, però el seu significat és més difícil d'entendre. És útil sobretot per a comparar els resultats de diferents indicadors. En tot cas, el que és important és que si comparem les desviacions de dues variables, que siguin totes d'una mena o de l'altra.

La desviació estàndard de les dades de la figura anterior seria 25,94063736.

Càlculs amb més d'una variable

Pel que fa a càlculs que impliquen més d'una variable, en sociolingüística s'estilen poc i, per tant, presentarem només el coeficient de correlació més senzill: la correlació de Pearson.

El **coeficient de correlació** és un càlcul que mesura la relació matemàtica entre dues variables numèriques. La correlació de Pearson calcula, per a cada enquestat, la diferència entre les dues variables en relació amb les seves respectives variàncies (la variància és com la desviació estàndard, però la divisió és per n , no $n-1$). Així, si tenim una variable amb els valors 1, 3, 4, 7, i una altra amb els valors 2, 6, 8, 14, ens sortirà una correlació de 1, que és la màxima. Això és perquè en aquestes sèries els darrers valors són sempre el doble dels primers i tenim, per tant, el que s'anomena una *funció lineal*: a partir del valor de X , podríem predir exactament el de Y . Si els valors del segon grup fossin tots negatius, ens sortiria una correlació de -1 , que és la màxima negativa. El valor mínim d'una correlació és 0.

A continuació, presentem la fórmula de coeficient de correlació per si el voleu calcular a mà:

$$r = \frac{\sum xy - \frac{\sum x \sum y}{N}}{\sqrt{(\sum x^2 - \frac{(\sum x)^2}{N})(\sum y^2 - \frac{(\sum y)^2}{N})}} \quad (4)$$

Càlcul: En el nostre cas, imaginem que tenim una variable que ens diu el nombre d'anys de residència a Catalunya i que els enquestats de la figura 15 ens han respost, respectivament, 23, 14, 11 i 6. Aquests darrers valors els posarem a la columna C i escriurem en una cel·la qualsevol la fórmula següent:

=COEF.DE.CORREL(B2:B5;C2:C5)

Si fem això, ens donarà el resultat 0,760220765. És, com si diguéssim, una correlació del 75%, que en termes generals es considera força alta (a partir de 0,5 o -0,5).

Cal tenir en compte, en tot cas, que la correlació de Pearson només es considera útil per a mesurar relacions que tinguin un component de linealitat entre variables numèriques. En estadística, hi ha molts altres procediments per a relacionar variables, numèriques i nominals, i més de dues, i també procediments per a calcular fins a quin punt un resultat és significatiu o casual. Però aquest tipus d'indicadors només té sentit aplicar-los quan es manegen grans quantitats de dades, cosa que normalment no és el cas en petits treballs de curs.

2.2.3. Representacions gràfiques.

Els gràfics són un recurs pràcticament obligat en els estudis estadístics, ja que la representació visual ajuda molt a fer-se una idea de les dimensions dels fenòmens que s'analitzen. De tota manera, no cal abusar d'aquest recurs i escollir sempre els dos o tres gràfics més importants per a entendre l'argument principal.

Per a elaborar un gràfic, no ho podem fer directament amb la base de dades on hi ha totes les respostes. S'ha de fer amb les taules que s'han construït a partir d'aquestes dades. Per a fer-ho més clar, farem directament una gràfica a partir de dues variables. Imaginem-nos que hem creuat dues variables:

Figura 17

	A	B	C
1	Llengua parlada segons lloc de naixement	Països Catalans	Fora dels Països Catalans
2	Català	55	12
3	Castellà	23	78
4	Totes dues	89	34
5	Altres	3	6
6	Total	170	130

Per a calcular les freqüències de relació entre més d'una variable podeu utilitzar el mateix procediment que hem explicat més amunt, tot i que enlloc d'ordenar les dades a partir d'una columna, les haureu d'ordenar a partir de 2, 3 o màxim 4 columnes.

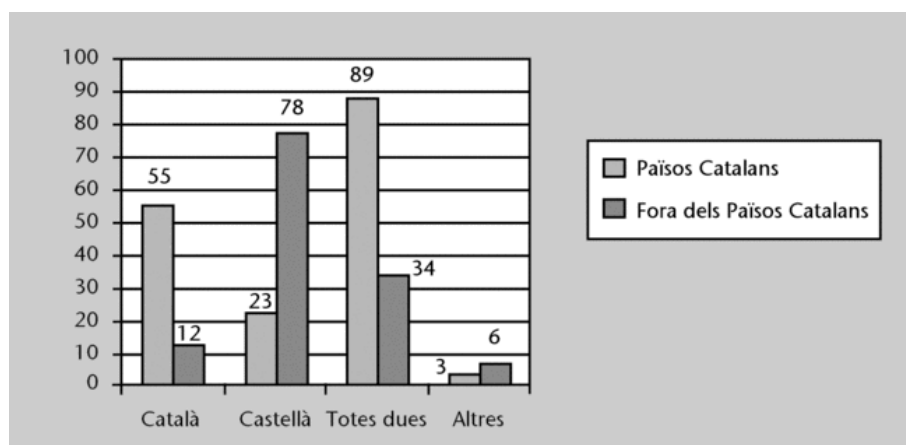
- Cal que seleccioneu totes les cel·les des de la A1 fins a la C5. Atenció, assegureu-vos que no us queda seleccionada la fila 6.

- Feu Insertar/Gráfico.
- Accepteu la proposta per defecte (Columna agrupada) i feu “Finalizar”. Si la gràfica és d’una sola variable, també es pot escollir el tipus de gràfic circular.
- Si després aneu a Formato/Fuente, podreu millorar les fonts que us han donat per defecte.
- I si després aneu a Gráfico/Opciones de gráfico, escolliu la solapa “rótulos de datos” i opteu per “mostrar valor”, podreu veure els valors de la taula de partida.
- Aleshores tindreu una gràfica que podreu copiar en el document de Word on esteu redactant el treball. Per a copiar-la de la millor manera per no tenir embolics amb el Word, el millor és fer Edición/Pegado especial i seleccionar “Imagen (metarchivo mejorado)”. Després cal fer un sol clic a la imatge, anar a Formato/Imagen i a la solapa “Diseño” escollir “en línea con el texto”.

Exemple

Les variables numèriques normalment no es poden utilitzar directament per a fer gràfiques. Cal crear uns intervals (per exemple, 4 grups d’edat), comptar la gent que “cau” dins de cada interval, fer-ne una taula i, finalment, la gràfica.

Figura 18

Per descomptat que aquesta gràfica la podeu manipular dins l’Excel per aconseguir més o menys efectes: canviar-hi les fonts, els colors, etc. També podeu fer servir taules de percentatges com a base per a fer gràfiques, tot i que si hi ha més d’una variable, assegureu-vos que teniu clar i que expliqueu bé què és percentatge de què. Compareu, si no, les taules 19, 20 i 21, totes extretes de la primera taula d’aquest apartat. Totes són correctes, però no són el mateix.

Figura 19

	A	B	C	
1	Llengua parlada segons lloc de naixement	Països Catalans	Fora dels Països Catalans	Total
2	Català	32%	9%	22%
3	Castellà	14%	60%	34%

	A	B	C	
4	Totes dues	52%	26%	41%
5	Altres	2%	5%	3%
6	Total	100%	100%	

Figura 20

	A	B	C	
1	Llengua parlada segons lloc de naixement	Països Catalans	Fora dels Països Catalans	Total
2	Català	82%	18%	100%
3	Castellà	23%	77%	100%
4	Totes dues	72%	28%	100%
5	Altres	33%	67%	100%
6	Total	57%	43%	100%

Figura 21

	A	B	C	
1	Llengua parlada segons lloc de naixement	Països Catalans	Fora dels Països Catalans	Total
2	Català	18%	4%	22%
3	Castellà	8%	26%	34%
4	Totes dues	30%	11%	41%
5	Altres	1%	2%	3%
6	Total	57%	43%	100%

En tot cas, arribats en aquest punt, ja us correspon a vosaltres pensar què cal fer, quins percentatges s'han de calcular, quines mitjanes i quines desviacions, quins resultats s'han de comparar (dins els vostres estudis mateix o entre els vostres i els d'altres estudis), quina significació té tot plegat i, finalment, què és el que serà pertinent d'explicar en el treball i què no. En tot cas, aneu amb compte de no perdre gaire temps intentant de fer filigranes formals o gràfiques no estrictament necessàries. El que en darrera instància té valor és la vostra imaginació i la consistència del raonament que finalment construïreu.

3. Els estudis qualitatius

En la introducció ja avançava que la classificació entre estudis qualitatius i quantitius no afecta principis fonamentals. Més aviat, hi ha una raó històrica pel fet que els “qualitatius” s’han definit bàsicament en oposició als mètodes “quantitatius”. Tot i així, en els manuals de metodologia, podreu trobar-ne moltes definicions. Les més usuals fan referència al fet que aquesta mena d’estudis són més sensibles al punt de vista de les persones recercades, a la manera com elles mateixes “interpreten” o “viuen” els fenòmens estudiats. També se sol dir que en aquests estudis la *interpretació* de les dades que fa el recercador té un paper molt més important, ja que en els estudis quantitius aquest procés està mediatitzat pels procediments matemàtics. Per totes dues raons, els mètodes qualitatius sovint també s’anomenen *interpretatius*.

Què vol dir *sensibilitat al punt de vista de les persones recercades*?

Per exemple, un sociolingüista pot optar per definir amb criteris propis categories com “classe social”, o bé pot optar per demanar a les persones implicades amb la recerca que diguin a quina classe o a quina “mena de gent” creuen que pertanyen. En la vida ordinària, la gent fa categoritzacions del tipus “pijo”, “els polítics”, “els de la ceba”, etc.

De tota manera, això són més caracteritzacions que no definicions. No hi ha res que impedeixi, en principi, que un estudi quantitatiu sigui sensible al punt de vista dels enquestats (tot i que sí que comporta més dificultats); i els estudis quantitius també estan subjectes, en darrera instància, al procés d’interpretació dels recercadors, per més que sovint es vulguin amagar darrere d’alguna equació.

D’altra banda, com han observat (amb raó, crec) molts metodòlegs, els recercadors qualitius també fan comptes, encara que sigui a petita escala: cal no oblidar que expressions com “la majoria de...”, “pràcticament ningú no...” o “amb poques excepcions, tothom afirmava que...” porten implícita una quantificació (per més senzilla que sigui) que molt sovint s’utilitza per a donar suport a arguments importants.

Dit això, sí que és veritat que en els estudis qualitius la veu del recercador està molt més exposada. Com ja hem suggerit en el primer apartat, aquests estudis se solen basar sobretot en la interpretació de textos, cosa que els fa més controvertibles. I també és veritat que la veu dels mateixos recercats té més facilitat per a fer-s’hi sentir. Per exemple, si comparem els qüestionaris amb les entrevistes, és clar que els qüestionaris tendeixen a tancar les possibilitats de resposta per poder fer els càlculs pertinents. En canvi, en una entrevista, un es pot expressar en els termes que consideri oportuns i després és el recercador qui ha de buscar la manera d’agrupar i relacionar els conceptes.

La pega dels estudis qualitius és que el procés és laboriós, cosa que implica que normalment les mostres estadístiques no són factibles. En lloc d’això, es busquen les anomenades mostres *teòriques* o *significatives*, que vol dir que se selecciona un grup de persones, un context, un cas, etc. que presenten unes característiques determinades per a explorar una qüestió concreta.

Això fa que normalment les metodologies qualitatives siguin més útils per a aprofundir en el coneixement de problemes complexos. Posem per cas els que hem explorat aquí sobre l'evolució dels parlants de cada llengua. Cal reconèixer que els censos i les enquestes tenen una capacitat molt limitada per a augmentar el nostre coneixement sobre qüestions clau: què és el que fa que uns fills de famílies mixtes parlin una llengua o una altra? Com s'ho fan les persones per a canviar de llengua habitual al llarg de la vida? Quins motius tenen? En canvi, amb metodologies qualitatives és possible agafar uns casos o grups reduïts de persones i explorar a fons aquestes qüestions. Aleshores trobarem les persones que ens expliquen que es van “passar al català” quan van entrar a l'institut, o quan van començar a treballar, o quan van tenir el primer fill; d'altres que els hagués agradat fer-ho, però no “gosaren”; podrem explorar les circumstàncies concretes que envoltaren cada fet, etc.

De tota manera, la veritat és que la recerca sociolingüística als Països Catalans mai no ha estat gaire ben coordinada i la conseqüència és que pràcticament no hi ha estudis qualitius que complementin els quantitius que hem vist. Els estudis qualitius sovint han estat fets per estudiants o professors universitaris i s'han focalitzat en l'estudi dels usos lingüístics en contextos concrets. Podríem dir que hi ha hagut tres temes clau: els usos lingüístics dels joves, les converses bilingües i les alternances de codi.

3.1. Dades qualitatives sobre l'ús del català

En aquest apartat apuntarem d'una manera molt breu el contingut d'alguns estudis qualitius sobre l'ús del català. Aquest tipus d'estudis generalment són molt més difícils de resumir en quatre punts clau, com hem fet amb els quantitius. I és que la seva gràcia rau precisament en l'explicació detallada i matisada de conceptes i relacions nous que no coneixíem prèviament. Amb el resum es perd el matís i, per tant, ens limitarem a donar unes pistes molt generals sobre els resultats d'aquests estudis amb el benentès que per treballar aquests temes és desitjable llegir almenys una bona selecció de la bibliografia existent.

Els estudis sociolingüístics d'aquest tipus a Catalunya s'han basat sobretot en el mètode de l'observació participant, que és el més complicat i, per tant, el menys adequat per a treballs de curs d'estudiants. Sovint l'observació s'ha complementat amb entrevistes obertes (sovint dites *entrevistes en profunditat* per a diferenciar-les clarament dels qüestionaris), i també amb enregistraments de converses naturals.

3.1.1. Estudis sobre els joves i les converses bilingües

Comentarem aquests dos aspectes alhora perquè és usual que s'abordin de manera conjunta en molts estudis. La qüestió dels joves ha interessat sobretot per veure quines pautes de comportament lingüístic tenien les noves generacions que havien crescut en democràcia i en un entorn escolar catalanitzat, ja que

això podia donar indicacions sobre les perspectives de futur de la llengua catalana. Les converses bilingües tenen a veure sobretot amb el tema de quina llengua es parla quan es troben un catalanoparlant i un castellanoparlant. Al principi dels anys vuitanta, la Generalitat de Catalunya i altres col·lectius promogueren l'anomenat *bilingüisme passiu*, és a dir, que tothom parlés la “seva” llengua. Es tractava d'evitar que el castellà esdevingués la llengua d'ús predominant (o exclusiu) allà on hi havia molta diversitat de gent.

Woolard estudià també aquesta qüestió específica, tot observant que en aquell moment (1979-1980) la majoria dels immigrants havien tingut molt poc contacte amb el català a causa de la dictadura, cosa que obligava els catalanoparlants a parlar-los en castellà si es volien entendre. Helena Calsamiglia i Amparo Tusón estudiaren grups de joves adolescents barcelonins en la mateixa època i també trobaren que el castellà predominava on hi havia parlants de totes dues llengües, bàsicament perquè els catalanoparlants eren més bilingües que no els castellanoparlants. Teresa Turell (1984) arribà a les mateixes conclusions en estudiar un grup de treballadors d'una fàbrica de Barcelona.

Referències bibliogràfiques

K. Woolard (1989). *Doubletalk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford: Stanford University Press.

H. Calsamiglia i A. Tusón (1980). “Ús i alternança de llengües en grups de joves d'un barri de Barcelona: Sant Andreu del Palomar”. *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 3, pàg. 11-82).

H. Calsamiglia i A. Tusón (1984). “Use of languages and code-switching in groups of youths in a barri of Barcelona: communicative norms in spontaneous speech”. *International Journal of the Sociology of Language* (vol. 47, pàg. 105-121).

R. L. Ninyoles (1969). *Conflicte lingüístic valencià. Substitució lingüística i ideologies diglòssiques*. València: Tres i Quatre.

M. T. Turell (1984). *Elements per a la recerca sociolingüística a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.

Més endavant, Tusón (1985) trobà més matisos en un estudi sobre usos lingüístics dins les aules. Observà que els castellanoparlants feien més ús del català que en estudis anteriors, tot i que els alumnes solien parlar encara predominantment en castellà entre ells. Els estudis d'Emili Boix i de Pujolar també detectaren un cert nombre de joves castellanoparlants que parlaven català amb alguns amics i coneguts, tot i que el castellà encara predominava allí on hi havia parlants de totes dues llengües. Albert Bastardas, en la seva enquesta a Vilafranca del Penedès, havia detectat que les converses bilingües eren rares entre estudiants de secundària. Els pocs casos que es detectaven, solien ser més aviat entre pares i fills. A més, afirmava que en els barris més predominantment castellanoparlants la conversa bilingüe no era ben vista. També l'enquesta d'Erill i altres trobà que només el 6% dels estudiants deien que mantenien el català quan parlaven amb companys castellanoparlants. En un altre estudi de Pujolar, en contextos informals, es va detectar que els joves castellanoparlants que presentaven una forma de masculinitat més tradicional o conservadora tenien més resistència a parlar català que les noies o els nois que

presentaven formes de gènere més empàtiques o clarament feministes. Xavier Vila, en el seu estudi en una escola de primària de Santa Coloma de Gramenet, també trobà que les converses bilingües eren pràcticament inexistentes. L'únic que es mantenia era el costum de catalanoparlants, que eren només un 5% del total en aquella escola, de parlar català entre ells i amb uns quants bilingües.

Referències bibliogràfiques

- E. Boix (1989). *Tria i alternança de llengües entre joves de Barcelona: normes d'ús i actituds*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.
- J. Pujolar (1993). "L'estudi de les normes d'ús des de l'Anàlisi Crítica del Discurs". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 11, pàg. 61-78).
- J. Pujolar (1997). *De què vas, tío*. Barcelona: Empúries.
- A. Bastardas (1985). *La bilingüització de la segona generació immigrant. Realitat i fets a Vilafranca del Penedès* (pàg. 139). Barcelona: La Magrana.
- G. Erill, J. Farràs i F. Marcos (1992). *Ús del català entre els joves a Sabadell* (pàg. 80). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- F. X. Vila (1996). *When Classes are over. Language choice and language contact in bilingual education in Catalonia*. Tesi doctoral. Brussel·les: Vrije Universiteit.

El 1989 hi hagué una polèmica als mitjans de comunicació sobre si les converses bilingües eren desitjables o fins i tot possibles, en la qual hi participaren coneguts sociolingüistes com Vallverdú, que defensava que les converses bilingües només eren possibles en converses superficials amb taxistes, cambres o dependents. Bastardas, aleshores, identificà tres elements que s'han de tenir en compte si es volen canviar les convencions lingüístiques:

Referències bibliogràfiques

- F. Vallverdú (1989, 16 de febrer). "El bilingüisme passiu en qüestió?". *Avui*. Barcelona.
- A. Bastardas (1989). "Planning change in codeswitching: theoretical and practical inferences from the Catalan case". *Papers for the symposium on code-switching in bilingual studies: theory, significance and perspectives*. *ESF Scientific Networks*. (vol. 1, pàg. 93-124). Estrasburg: European Science Foundation.

- Gran part del comportament lingüístic és inconscient.
- Moltes persones es troben amb problemes pràctics de comunicació, com el fet de no parlar català amb prou fluïdesa, cosa que pot provocar també malentesos accidentals.
- A la gent els preocupa com interpretaran els altres el seu comportament.

De tota manera, com dèiem, la gràcia dels estudis qualitius és el matís. Boix, per exemple, comenta que els qui mantenen el català se'ls pren com a gent amb motivacions patriòtiques o polítiques, i que això pot crear susceptibilitats en alguns cercles. És per això que Boix diu que la gent evita donar aquesta impressió en els contactes directes, ja que es busca allò que hi ha en comú més que no allò que separa. Per això es considera més "normal" o "educada" la conversa monolingüe. Aquesta connotació política de la llengua també ha estat identificada per Heller a Mont-real: "No cal que em parli francès, Mada-

me. Jo no sóc pas separatista”. En l'estudi de Pujolar fet a Barcelona, també es va poder veure que la majoria de la gent interpretava el “bilingüisme passiu” com una estratègia de lluita política.

Referències bibliogràfiques

E. Boix (1989). *Tria i alternança de llengües entre joves de Barcelona: normes d'ús i actituds*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.

M. Heller (1982). “Negotiations of language choice in Montreal”. A. J. J. Gumperz (ed.). *Language and Social Identity* (pàg. 108). Cambridge: Cambridge University Press.

J. Pujolar (1993). “L'estudi de les normes d'ús des de l'Anàlisi Crítica del Discurs”. *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 11, pàg. 61-78).

També es detecten comportaments puntuals excepcionals. Per exemple, Vila detectà un grup de nenes molt exclusiu i molt unit que s'autoimposava l'ús del castellà per no deixar en posició difícil una nena que no sabia parlar català. En un estudi de Pujolar, per contra, hi havia un grup de joves força polititzat i on tant catalanoparlants com castellanoparlants maldaven per trencar les convencions establertes i, en alguns casos, creaven estils de converses bilingües. Una altra matisació que es pot fer a partir de l'estudi d'Erill i altres és que, entre els seus estudiants, només un 31,6% parlaven català a casa i un 4,7% les dues llengües, cosa que implica que els “mantenedors de llengua” eren el 16,5% dels catalanoparlants. És un grup minoritari, però no sabem l'impacte que aquesta minoria té en la resta d'estudiants. Per exemple, en l'estudi de Pujolar entre estudiants universitaris, un participant suggerí que, tot i essent una minoria, els “catalanistes” havien tingut un paper clau a l'hora d'establir el català com a llengua dominant en aquell context. I això perquè els que sempre parlaven català feien que la gent del seu voltant s'adonés de qui parlava o preferia parlar català en el moment de fer les primeres coneixences.

Referències bibliogràfiques

F. X. Vila (1996). *When Classes are over. Language choice and language contact in bilingual education in Catalonia*. Tesi doctoral. Brussel·les: Vrije Universiteit.

J. Pujolar (1997). *De què vas, tíó*. Barcelona: Empúries.

G. Erill, J. Farràs i F. Marcos (1992). *Ús del català entre els joves a Sabadell* (pàg. 74). Barcelona: Generalitat de Catalunya.

J. Pujolar (1993). “L'estudi de les normes d'ús des de l'Anàlisi Crítica del Discurs”. *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 11, pàg. 61-78).

Aquí també és pertinent d'esmentar els resultats d'alguns estudis sobre actituds i vitalitat etnolingüística subjectiva. Sembla que en la vida ordinària dels joves les distincions entre catalanoparlants i castellanoparlants tenen una tendència a desdibuixar-se o a ignorar-se activament. En dos estudis semblants en què participà Woolard, fets els anys 1980 i 1987, es trobà que les actituds dels joves havien canviat molt. En el primer estudi, tots dos grups donaven una puntuació molt baixa als enregistraments en què una persona parlava la llengua de l'altre grup lingüístic (amb accent), mentre que en el segon experiment aquest efecte desaparegué. Boix dissenyà un experiment original consistent a fer escoltar enregistraments de diversos diàlegs en què els participants feien

Referències bibliogràfiques

E. Boix (1993). *Triar no és traïr. Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.

M. À. Viladot (1993). *Identitat i vitalitat lingüística dels catalans*. Barcelona: Columna.

tries o bé “convergentes” (un parlant s’adaptava a la llengua de l’interlocutor) o bé “divergents” (no s’adaptaven). Es trobà que els enquestats puntuaven igual els uns que els altres. Per tant, la conversa bilingüe no generava cap rebuig especial. Sí que trobà, però, que tothom tendia a puntuar més bé les persones del propi grup lingüístic, però que no puntuava negativament els de l’altre (excepte els catalanoparlants “divergents”, que eren un 12% de la mostra). Un altre resultat típic d’aquests estudis és l’obtingut per Viladot: els catalanoparlants es tendeixen a puntuar molt favorablement a ells mateixos i en alguns casos també reben millors puntuacions per grups no catalanoparlants.

Tenim, doncs, dades que apunten en direccions força diferents. Tot i que es percep clarament una tendència general al manteniment de les normes de tria lingüística tradicionals, també cal tenir present altres qüestions d’ordre divers:

- L’adaptació lingüística és certament una rutina per a molta gent; ara bé, el fet que estigui rutinitzada no l’explica pas. Hi ha un seguit de factors que ajuden tant a “protegir” aquesta rutina com a problematitzar-la. A més, també es pot rutinitzar la conversa bilingüe.
- Sembla que la rutinització de tries de llengua és un procés força complex. Si dues persones es coneixen parlant d’una manera o una altra, hi ha una tendència a mantenir estables les tries de llengua inicials.
- Els castellanoparlants tendeixen a menysvalorar la seva competència parlada en català molt més que els catalanoparlants la seva en castellà. Deixant de banda el fet de si la competència és realment menor o no (que no ho sabem), el cert és que culturalment alguns tenen la impressió que parlar català és com adoptar una personalitat diferent i també hi ha molta susceptibilitat en relació amb els errors lingüístics i la normativa.
- La conversa bilingüe es promou sobretot a partir de plantejaments progressistes i interculturals, i sembla que té poc èxit en sectors conservadors, per més catalanistes que siguin.
- L’adaptació lingüística només opera (majoritàriament) quan una persona s’adreça *directament* a una altra. En converses entre més de dues persones, és força comú que es parlin totes dues llengües.

Per concloure, sembla clar que els joves actualment tendeixen a restar importància al fet de parlar català o castellà; els catalanoparlants, però, continuen donant molta importància a la seva identitat. En alguns contextos hi ha una minoria que utilitza el català de manera més consistent i categòrica, i els estudis sembla que suggereixen que aquestes persones solen pertànyer a ambients molt “catalans”, alguns dels quals poden perfectament estar inserits en zones de clar predomini castellanoparlant. Si realment el que hi ha és un fort sentiment d’identitat però poca atenció als comportaments lingüístics, és de preveure que en el futur es farà més difícil augmentar la gent que practica la

conversa bilingüe. En tot cas, seria positiu conèixer l'abast general i l'impacte sociolingüístic de la minoria “no adaptadora” i també caldria desenvolupar altres tipus d'estratègies per a promoure l'ús del català en contextos concrets (a la guisa d'algunes institucions educatives, que procuren que la gent en el moment que es coneix parli català).

3.1.2. Estudis sobre l'alternança de codis

Ja hem explicat en el primer mòdul, que durant els anys vuitanta es generà dins la sociolingüística un interès inusitat per l'estudi de l'alternança de codis; és a dir, els canvis de llengua dins una mateixa conversa, enunciat o frase, que per a nosaltres són tan quotidians. En alguns aspectes, els estudis sobre aquest fenomen tenen relacions estretes amb el tema que hem tractat ara de la conversa bilingüe. En sociolingüística catalana, quasi tots els estudis d'aquest tipus s'han centrat en l'àrea barcelonina, segurament per la seva major diversitat lingüística.

El primer estudi que tracta el tema de l'alternança lingüística és el de Calsamiglia i Tusón en uns grups de joves del barri de Sant Andreu del Palomar de Barcelona. Comentaren que les alternances lingüístiques d'aquests joves sovint reflectien les funcions socials diverses que cada llengua tenia en la societat en conjunt. Com que en el moment de fer el treball de camp, els usos oficials i públics del català eren molt reduïts, les alternances solien ser més de català a castellà i apareixien en referència continguts associats a la televisió, al cinema, a les institucions oficials, etc. Més endavant, Tusón observà que en una classe d'estudiants universitaris en què la llengua de la classe era el català, una de les funcions que tenia passar-se al castellà era definir l'enunciat com “al marge” o “al costat” de l'activitat docent, construint així una oposició català-públic/castellà-privat. Així, el castellà podia servir per a indicar que allò que es deia no formava part de la “classe”, de l'activitat “oficial”. L'alternança al castellà també podia servir per a donar a entendre *per a* qui es parlava, quan la persona adreçada era castellanoparlant. En petits grups d'estudiants, podien fer perfectament les activitats de curs en català, i passar-se al castellà per a crear complicitats i reagrupacions tàctiques conversacionals (per exemple, indicar implícitament qui està inclòs o no en una brometa). També es detectà que sovint es deien coses en castellà amb accent andalús com un indicador que es tractava d'un enunciat “en broma” i que, fora de classe, els estudiants tenien més tendència a expressar-se en castellà. Finalment, el castellà també apareixia a classe en exercicis de narracions quan s'evocaven escenes en què els participants representava que havien parlat en castellà. En aquests casos, també es detectava un intent de “caracteritzar” els personatges més enllà de la llengua: amb el to, l'accent, etc. En un estudi posterior de Pujolar en dues colles de joves barcelonins s'assenyala que les alternances de codi mostraven una tendència a considerar el català com una llengua més formal i el castellà com a més informal. Més concretament, tant amb el català com el castellà

(2) Sobre aquest tema, vegeu el mòdul “Panorama de la sociolingüística”.

es podien evocar discursos i estils de parla de tipus formal, mentre que per a evocar personatges i contextos més afins a la cultura juvenil es tendia més a utilitzar el castellà, que funcionava dins les colles d'amics com a "codi propi"².

Referències bibliogràfiques

H. Calsamiglia i A. Tusón (1980). "Ús i alternança de llengües en grups de joves d'un barri de Barcelona: Sant Andreu del Palomar". *Treballs de Sociolingüística Catalana*. (núm. 3, pàg. 11-82).

H. Calsamiglia i A. Tusón (1984). "Use of languages and code-switching in groups of youths in a barri of Barcelona: communicative norms in spontaneous speech". *International Journal of the Sociology of Language*. (vol. 47, pàg. 105-121).

J. Pujolar (1997). *De què vas, tí*. Barcelona: Empúries.

Woolard ja es fixà el 1979 que un català podia canviar de llengua d'una manera molt "natural" a mesura que la seva mirada es movia d'una persona a una altra en una conversa. Això reflectia, de fet, la norma implícita de parlar a cadascú en la seva llengua o, almenys, en la llengua que s'havia establert amb cada persona concreta. En tot cas, com que els usos lingüístics tenien molta importància a l'hora de determinar qui era "català" i qui no ho era, Woolard deixa entendre que les alternances de codi al nostre país estaven restringides pel fet que havia de quedar clar quina llengua era la de cadascú. Sembla que això és el que impedeix que a Catalunya es creïn estils de parlar "barrejats", com passa en altres països (l'anomenat *code-mixing*). Actualment, en contextos informals s'expliquen històries de persones que "fan barreja" de llengües o que parlen "bilingüe". No seria estrany que això passés, tenint en compte, a més, que moltes persones tendeixen a minimitzar actualment la importància de la tria de llengua (com explicàvem en el punt anterior). En tot cas, no hi ha estudis que hagin detectat aquest fenomen, si no és en contextos molt restringits. Woolard fou qui primer analitzà l'estil bilingüe de l'humorista Eugenio i després ha estudiat també les estratègies anomenades de *bivalència* (dir coses que poden ser tant català com castellà) en un programa de ràdio. Finalment, en l'estudi de Pujolar entre joves barcelonins també es van trobar dues persones que en alguns contextos practicaven un estil lingüísticament ambivalent. Es tractava de persones amb una sensibilitat política molt especial que posaven en qüestió tant la norma d'adaptar-se al castellà com la norma de parlar una sola llengua. En tot cas, aquestes dades suggereixen que els estils bilingües de moment apareixen en contextos molt especials, cosa que no vol dir que no puguin ser l'inici d'una tendència. Tots coneixem també l'ambigüitat lingüística practicada en molts programes d'humor de la Televisió de Catalunya i no és impossible que en aquest àmbit els mitjans de comunicació acabin marcant tendències.

Referències bibliogràfiques

K. Woolard (1988). "Bilingualism and comedy in Catalonia". A: M. Heller (ed.). *Codeswitching. Anthropological and Sociolinguistic Perspectives* (pàg. 53-76). Nova York: Mouton de Gruyter.

K. Woolard (1989). *Doubletalk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford: Stanford University Press.

K. Woolard (1999). "Simultaneity and Bivalency as Strategies in Bilingualism". *Journal of Linguistic Anthropology* (vol. 8, núm. 1, pàg. 3-29).

J. Pujolar (1997). *De què vas, tíó*. Barcelona: Empúries.

3.1.3. Valoració general

Com veiem, els estudis qualitius no faciliten gaire arribar a conclusions clares. Més aviat, el que fan és anar obrint temes i anar augmentant la complexitat i els matisos de la nostra visió d'unes qüestions determinades. Com els estudis quantitius ens serveixen a vegades per a copsar d'un cop d'ull l'extensió d'un fenomen en el cos social, els qualitius tendeixen a mostrar-nos la seva variabilitat i multidimensionalitat.

D'altra banda, els estudis qualitius que hi ha estan molt focalitzats en el context barceloní i metropolità, de manera que no tenim una visió de conjunt de la variabilitat i multidimensionalitat que dèiem en el conjunt de la comunitat lingüística catalana. A mi em sembla força probable que això vulgui dir que la nostra visió de les qüestions tractades està sensiblement distorsionada per aquest fet. Certament, el context barceloní és de vital importància per al futur del català; però la desatenció que pateixen no solament la resta del Principat, sinó la resta de territoris és desproporcionada. Al capdavant, per a abordar problemes com els que hem mostrat aquí, com que consisteixen en comportaments i actituds culturals molt subtils, el coneixement del funcionament d'altres contextos segurament ajudaria a pensar solucions i propostes per al context barceloní. I una altra cosa que caldria no oblidar és que una part molt significativa del "context barceloní" es trasllada cada cap de setmana a aquests altres contextos i que també caldria veure quin impacte sociolingüístic té aquest fet.

En relació amb aquesta situació, les perspectives no sembla que puguin millorar gaire. L'administració rarament finança estudis qualitius i, a més, en els darrers anys ha disminuït molt el nombre de gent interessada a fer estudis de tercer cicle, que són els que normalment han dut a terme les recerques aquí esmentades.

També seria bo que les recerques qualitatives existents donessin lloc a alguns estudis quantitius destinats a valorar l'extensió dels fenòmens detectats en contextos i casos concrets.

Finalment, creiem que un impacte positiu dels estudis qualitius és que contribueixen a transformar la imatge que tenim del país, de les persones i de la seva relació amb la llengua. En els darrers vint anys, la visió monolítica que es tenia de la relació llengua-catalanitat s'ha matisat molt, sobretot perquè ara s'és més conscient de la diversitat d'usos lingüístics que hi ha. Això rarament s'hauria aconseguit per mitjà d'estudis quantitius que ens forcen a classificar la població entre catalanoparlants, castellanoparlants i, com a molt, bilingües.

Des d'aquest punt de vista, la sociolingüística catalana també ha tendit a qüestionar la concepció romàntica de la relació llengua i identitat, tal com explicàvem en el mòdul anterior que era el cas dins la sociolingüística interaccional.

3.2. Algunes idees per a l'anàlisi de dades qualitatives

Estrictament parlant, la manera d'analitzar dades qualitatives no es pot anticipar, perquè això equivaldria quasi a conèixer d'avançada allò que hi trobarem. Els estudis qualitius rarament s'utilitzen amb la intenció de confirmar una hipòtesi i rarament hom s'hi troba el que esperava. Normalment, el resultat és un conjunt d'idees o matisos nous sobre el tema d'estudi i que han sorgit durant el treball de camp i l'anàlisi. I és que la creació de nou coneixement no és el mateix que la simple mesura d'unes categories prèviament establertes, com passa amb la majoria d'estudis quantitius de caràcter més senzill. Quan Newton va construir els seus principis universals de la física, no hi havia un mètode concret per a arribar-hi. Si n'hi hagués hagut, aquests principis ja els hauria pogut formular qui hagués escrit el mètode.

És per això que per a l'anàlisi qualitativa no podem donar gaires indicacions més que les de gestionar d'una manera ordenada les idees i categories que vagin sorgint a partir del nostre esforç d'interpretar les dades, i també codificar adequadament el corpus de dades, com hem explicat en el subapartat "La recollida i el tractament de les dades". De fet, la llista de mètodes de recerca que hem presentat aquí inclou els més usuals; però no és extraordinari que els investigadors més creatius s'inventin algun procediment nou. Per exemple, Harold Garfinkel, un dels fundadors de la sociologia de la vida quotidiana, considerava que un bon mètode per a aquest tipus d'investigació era fer coses estranyes o provocar situacions curioses. La seva idea era que per a entendre els procediments mitjançant els quals les persones troben sentit a la vida ordinària era útil provocar una reacció davant un trencament de la normalitat. Com a treballs als seus estudiants, els recomanava que fessin coses com estar-se tot un dia sense parlar amb la seva família, regatejar amb la caixaera d'un supermercat o quan comprassin un bitllet de metro, etc.

El trencament (angl. *breaching*) de l'ordre quotidià que preconitzava Garfinkel és, de fet, una de les maneres de dur a terme el que els antropòlegs anomenen *estranyament*. L'estranyament fa referència al fet que el recercador ha de fer l'exercici de desmuntar la normalitat i la naturalitat dels comportaments socials quotidians: cal mirar-se allò normal com si fos estrany, el que és acostumat com si fos desacostumat; cal posar en dubte la necessitat de qualsevol element i intentar de qüestionar-nos-ho tot.

Exemple

El coneixement per trencament també fou adoptat com a tècnica dramàtica per Bertolt Brecht, que buscava l'efecte que anomenava de *distanciament* (al. *entfremdung*) mitjançant escenes impossibles que pretenien posar al descobert els discursos legitimadors de les relacions del capitalisme.

Per exemple, en les nostres entrevistes, quan hem preguntat a diversos catalanoparlants per què responen en castellà quan se'ls adrecen en castellà, ens han respost que “per costum”, “perquè és un hàbit”, etc. Clarament, independentment de si volem entrar en polèmica o no amb els nostres recercats, el que no podem fer és simplement quedar-nos amb el que ens diuen. Més aviat, ens haurem de preguntar què és el que fa que ens ho presentin així i no d'una altra manera.

Així, en aquest subapartat presentarem dues idees que us poden ajudar per a fer aquest estranyament sobre dos tipus concrets de dades: dades d'interaccions i d'enregistraments d'alternances de codi.

3.2.1. La visió dramàtica de la interacció

Un dels sociòlegs més originals del segle xx ha estat Erving Goffman, el treball del qual ha inspirat recercadors de diverses disciplines de les ciències socials. Se'l podria classificar dins la sociologia de la vida quotidiana. Va definir el seu objecte d'estudi com l'*ordre interaccional*, que consistia bàsicament en l'anàlisi del funcionament de la interacció cara a cara entre persones en converses, reunions i espais públics. Els seus treballs són un bon exemple de com es pot generar l'estranyament que dèiem, tot distorsionant la nostra visió de les coses per copsar fenòmens que mai no ens hem plantejat per la seva obvietat.

Segons Goffman, en els encontres cara a cara les persones tendim a adoptar una *línia*, una mena d'esquema coherent d'accions verbals i no verbals que expressen la manera com nosaltres interpretem la situació i com avaluem els altres participants. Alhora, tots som conscients que els altres també ens analitzen i ens avaluen, i que trauran conclusions del que fem per al futur. Per això, sempre maldem per a projectar un personatge més o menys coherent i legítim des del punt de vista dels valors establerts. En circumstàncies normals, cooperem amb els altres interactuants per a crear i sostenir les actuacions de tots els participants tot evitant de fer coses que puguin desacreditar-les. Per això, en alguns casos en què presenciem que una persona es desacredita socialment, podem fins i tot patir nosaltres i sentir l'anomenada *vergonya aliena*.

Goffman proposa idees suggeridores de com s'organitzen aquests processos. Una d'aquestes és la regionalització entre els espais frontals (angl. *frontstage*) i els rereescenaris (angl. *backstage*). Els espais frontals són, físicament o simbòlicament, els que estan dedicats o organitzats per tal de fer-hi determinades actuacions: la consulta del dentista, el despatx de l'advocat, la sala d'estar de les cases, el davant de les botigues, el carrer per a l'adolescent, l'aula per als mestres i per als alumnes. Els qui “regenten” aquests espais han de sostenir-hi una representació davant les audiències que se'ls presenten. Darrere aquests espais, però (o quan les audiències desapareixen), hom es trasllada (físicament o simbòlicament) als rereescenaris, on es pot relaxar el vestuari, l'estil de parla i l'atenció a l'entorn. És precisament quan les audiències accedeixen als rerees-

Referència bibliogràfica

E. Goffman (1967). *Interaction Ritual*(pàg. 5). Nova York: Anchor Books.

Referència bibliogràfica

E. Goffman (1959). *The presentation of self in everyday life*. Londres: Allen Lane The Penguin Press.

cenaris que es poden produir problemes o situacions engavanyadores. És allò que es diu que és millor no saber de què parlen els cuiners dels restaurants, els cirurgians a la seva sala de descans o els mestres a la sala de professors.

Aleshores, quan analitzem l'actuació d'unes persones a qui hem estat observant o entrevistant, ens podem fer aquesta pregunta: per què se'ns presenten d'aquesta manera? Per a poder especular millor amb aquesta idea, és una bona tècnica assumir que la persona ens enganya de manera exagerada. Imaginem-nos que el nostre entrevistat és un atracador de bancs però que en aquest moment li interessa donar la impressió que és una persona normal. Quina mena de personatge ha escollit de representar-nos i per què aquest i no un altre?

Una altra qüestió que ens podem plantejar és: si l'entrevista o conversa que hem enregistrat és un espai frontal, on deu ser el rereescenari? Aquell espai d'actuació té un espai darrere on podria ser que hi trobéssim elements que es contradiuen amb la idea que la persona pretén projectar-nos? D'altra banda, cal no descartar que com a recercadors també tingueu accés a perspectives de rereescenari d'altres àmbits. Pot ser que uns entrevistats us expliquin coses que mai no dirien en altres contextos i a d'altres persones. És útil pensar perquè és així això i (sobretot) assegurar-vos que aquestes intimitats són tractades en la feina de recerca d'una manera que no puguin perjudicar ningú, ni al referit ni al referidor. Per exemple, en determinades situacions una persona pot parlar dels "negres", "moros", "castellans", "catalans" d'una manera que no ho faria especialment davant els afectats. I això ens pot informar sobre la concepció que cada persona té de pertinença a un grup social i dels espais simbòlics que ocupen en la seva vida.

Segons Goffman, també és usual que les actuacions referides no afectin individus concrets, sinó equips d'individus. En aquests casos, els membres de l'equip es considera que tenen uns deures concrets de lleialtat al "xou" i de complicitat. És interessant explorar com es construeixen aquestes lleialtats. Per exemple, en una empresa gran, es pot considerar acceptable que un treballador critiqui aspectes de l'empresa, encara que l'empresa corporativament ho desaprovi, però en molts casos no s'aprovarà que es critiquin membres de la mateixa àrea o els companys de feina més propers. Aleshores, en una investigació és útil plantejar-se en quins nivells les persones observades o entrevistades consideren que estan lliures o obligades a la fidelitat.

Un altre aspecte metodològic més de detall són els marcs d'interpretació (angl. *frames*). Això es refereix al fet que ordinàriament interpretem les actuacions dels altres com a situades en diferents plans o marcs. Hi hauria el marc en què acceptem les coses com són o com ens les presenten, però damunt d'aquest marc se'n poden superposar d'altres, en clau irònica o humorística, o representar un personatge que no som nosaltres mateixos. D'altra banda, hi ha les activitats *al marge del marc*, que són les que tenen per objectiu gestionar els problemes o les amenaces a la continuïtat de la pròpia interacció (Goffman, 1974). L'anàlisi dels marcs és especialment pertinent per a l'anàlisi de la parla,

Nota

Si adopteu aquesta "tècnica" interpretativa, probablement, és desitjable que els vostres recercats no tinguin un accés fàcil al vostre rereescenari de recercador.

Referència bibliogràfica

E. Goffman (1974). *Frame Analysis. An essay on the organisation of experience*. Harmondsworth: Penguin Books.

ja que dins el discurs els marcs constitueixen allò que en el mòdul anterior, “Panorama de la sociolingüística”, hem anomenat *nivells* (angl. *footing*). Els parlants salten contínuament de nivell, i canvien els rols i la veu, representant fins i tot altres personatges, que poden ser reals o estereotipats. En relació amb això, en termes generals, la pregunta que ens podem fer és quins continguts apareixen en quins marcs. Fixem-nos, per exemple, que en les nostres classes mitjanes els continguts racistes es transmeten molt sovint per mitjà de bromes i acudits. En aquests gèneres verbals, el subjecte parlant pot fàcilment presentar el contingut sense que en sigui considerat responsable o sense que s’infereixi que el comparteix.

El que és interessant de Goffman és la idea de veure l’actuació humana com una mena de representació teatral dins la qual els individus malden per crear i sostenir un personatge bo i manipulant, conscientment o inconscientment, els diversos aspectes de la seva conducta. I la seva noció de marcs també és especialment pertinent per a l’anàlisi del discurs bilingüe que comentem a continuació.

3.2.2. El discurs bilingüe

Les alternances de codi conformen el que podríem anomenar un *discurs bilingüe*, un fet molt usual en situacions de llengües en contacte, sobretot en la conversa informal. En el mòdul anterior n’hem vist alguns exemples. Tradicionalment, el discurs bilingüe ha estat mal vist. S’ha considerat com una anomalia. Us heu preguntat mai, però, si el discurs monolingüe és realment diferent en el fons? Les teories de l’intel·lectual rus Mikhaïl Bakhtin suggereixen que no.

Referències bibliogràfiques

M. Bakhtin (1981). *The Dialogic Imagination* (edició M. Holquist, traducció C. Emerson i M. Holquist). Austin: University of Texas Press.

M. Bakhtin (1986). *Speech genres and other late essays* (edició M. Holquist, traducció C. Emerson i M. Holquist). Austin: University of Texas Press.

Els treballs de Bakhtin sovint són estudiants en teoria literària. Bakhtin elaborà en temps de Saussure una teoria alternativa del llenguatge, que darrerament s’ha recuperat, basada en la idea de “dialogisme”. Ell mai no parlà, però, de bilingüisme. El dialogisme fa referència al fet que qualsevol enunciat es pot interpretar com la resposta a un altre enunciat. Des d’aquest punt de vista, tots els enunciats són *híbrids* perquè contenen, implícitament o explícitament, els continguts dels altres enunciats als quals respon. Així, l’enunciat *monològic* que pressuposa la lingüística estricta és una ficció, la qual no es veu enlloc de manera més clara que amb l’ús d’exemples basats en frases inventades que no tenen cap context ni sentit social efectiu.

D'aquí surt la idea d'intertextualitat: el caràcter dialògic del llenguatge fa que puguem veure els enunciats com a compostos de fragments d'altres enunciats. En els textos, no hi sentim una sola veu, sinó múltiples veus que ens remetent a altres persones i situacions que conformen l'univers en el qual cada enunciat se situa i a les quals respon.

Com que cada enunciat està inserit en un context social de comunicació, la seva forma està lligada a aquest context, als subjectes que l'enuncien i a la seva visió del món. És per això que quan una veu o un fragment de text o d'enunciat és incorporat en un altre enunciat, no solament incorporem unes paraules, sinó un context, unes veus i unes concepcions de la realitat. Bakhtin defensa que forma i contingut no es poden separar. Això explica perquè sovint sentim la necessitat no solament d'incorporar unes paraules alienes al nostre discurs, sinó també incorporar el seu to, la forma o, si cal, la llengua.

De tota manera, aquesta intertextualitat no s'ha de basar necessàriament en coses que realment s'han dit abans. Ho podem apreciar amb l'exemple següent. La Patrícia explica que es va matricular en un curs per a aprendre a fer vídeos i que aquest curs consistia en un conjunt de sessions i que finalment s'havia de fer un treball de fi de curs que consistia en un videoreportatge sencer:

Transcripció 1

Patrícia: i l'aleix estava fent el guió del- del vídeoo · · del vídeo del curset -vamos del vídeo *importante*.

En aquest cas, el canvi de llengua ens crida l'atenció del fet que en aquest enunciat hi ha almenys dues veus diferenciades. Això també podria ser així encara que fos monolingüe. En tot cas, el que ens hem de preguntar és "què aporta aquesta altra veu?". Podria ser que fos en part la citació de les paraules d'un dels professors del curs. Però no necessàriament ha de ser així. Els discursos que inserim en el nostre discurs no han d'haver existit necessàriament de manera real prèviament. Poden ser discursos típics o estereotipats, categories discursives que tots els parlants coneixem i associem a determinades persones i contextos (com la frase *qué hay de lo mío?*). En aquest cas, la transposició de veu el que indica d'una manera clara és un canvi de perspectiva: el vídeo és important des del punt de vista del curs, però no necessàriament per a la Patrícia.

Des d'aquest punt de vista, també es podria dir que aquí el castellà projecta un cert to de formalitat i d'oficialitat, del qual la Patrícia se'n distancia. És possible. Però això no vol dir que el castellà hagi de tenir sempre aquesta connotació. En altres enunciats la cosa pot canviar i el parlant pot incorporar veus castellanes que provenen d'altres contextos, per exemple, un castellà amb accent andalús per a construir un punt de vista associat a una altra mena de persones (estereotipades) i a una altra mentalitat.

Tot plegat, això ens diu que si analitzéssim amb deteniment el nostre discurs, bilingüe o no bilingüe, hi trobaríem les traces de tots els contextos, persones i estils de comunicació que constitueixen la nostra vida social. Des d'aquest punt de vista, el discurs és un mirall de l'estructura social. No pas un mirall exacte, però; un mirall una mica distorsionat, ja que les veus que incorporem les transformem per adaptar-les a les nostres pròpies intencions comunicatives i a la nostra visió del món.

Per tant, en analitzar un discurs bilingüe, podríem abordar les diverses alternances de codi a partir de les preguntes següents:

- A qui podria representar aquesta veu que se sent?
- Té algunes característiques formals diferents de la veu pròpia de la persona que parla? (to, ritme, intensitat)
- Quina relació té la veu pròpia de la persona que parla amb aquesta veu?
- Quina representació dels diversos grups o col·lectius socials projecta aquesta veu.
- Si no hi hagués una alternança de codi, s'interpretaria diferent aquest enunciat? De quina manera?

Aquestes poden ser algunes idees per a abordar l'anàlisi del discurs bilingüe des d'un punt de vista sociolingüístic. I per acabar, presentarem unes indicacions mínimes en relació amb les convencions de transcripció.

3.2.3. Les convencions de transcripció

Les transcripcions de fragments de conversa, d'entrevistes o altres formes de discurs oral serien l'equivalent de les gràfiques en els treballs quantitius. És una manera de mostrar les dades de manera que els lectors dels treballs entenguin exactament de què parlem i la base sobre la qual argumentem allò que argumentem. Com en el cas de les dades quantitatives, tampoc no es pot mostrar tot. Per tant, una de les decisions importants que ha de prendre l'investigador és quin és el mínim desitjable de transcripcions necessàries per tal d'assolir els objectius del treball. Així, si trobem un tret que ens sembla important i que es repeteix molt sovint, n'hi haurà prou de mostrar-ne un sol exemple. No cal mostrar-los tots per a demostrar que es diu la veritat. Això ja es presuposa. D'altra banda, és molt possible que detectem trets que ens semblen curiosos o interessants, però que no tenen a veure directament amb el tema que estem estudiant. En aquest cas, ens els haurem de guardar per a un altre dia. En l'informe o treball de la recerca només s'hi posa allò que és pertinent.

D'altra banda, una altra qüestió important és *com es representa* de manera escrita el discurs oral. Una tendència típica dels estudiants és buscar de representar d'una manera exhaustiva tots els detalls possibles, arribant fins a la transcripció fonètica. En els tipus de treballs que s'estilen en sociolingüística catalana, això no solament no cal, sinó que és desaconsellable: imagino que heu pogut llegir la *Transcripció 1* de manera ràpida i còmoda, i que us heu fet a la idea de seguida de quin n'era el component interessant. Doncs bé, si aquesta transcripció hagués reproduït els trets fonètics us hagués costat més de llegir i probablement no haguéssiu vist de seguida quina era exactament la qüestió sobre la qual jo us volia cridar l'atenció. Cada investigador ha de trobar el punt just pel que fa al nivell de detall i el tipus de detall que cal que aparegui en les seves transcripcions. Això no vol dir que tots els investigadors fan el que els sembla. Hi ha algunes tradicions i alguns criteris generals establerts:

Convencions de transcripció

Aquestes convencions de transcripció són bàsicament les que recomana Amparo Tusón:

A. Tusón (1995). *Anàlisi de la conversa*. Barcelona: Empúries.

També podeu seguir les de l'assignatura *Llengua catalana III: pragmàtica i discurs*, que són molt semblants.

- **Els parlants.** Normalment els parlants, tant si els anomenem amb un codi com amb un pseudònim, es posen al començament del paràgraf seguits de dos punts. Els paràgrafs solen tenir sagnat francès, que a partir de la segona línia entren una mica. Si una de les llengües no és comprensible per al lector, normalment, es posa la traducció a la línia de sota i, aleshores, tota la transcripció té dobles línies. A vegades, però, la traducció es posa en una columna a part o en una altra transcripció a part.
- **La puntuació.** La puntuació és una convenció de la llengua escrita i normalment no apareix en les transcripcions. És possible que això a vegades dificulti la lectura, però no gaire, perquè el discurs oral està construït precisament perquè se segueixi sense la puntuació característica de l'escrit. A banda d'això, per posar puntuació al text a vegades hauríem de fer algunes interpretacions discutibles i és millor presentar-ho als lectors menys manipulats. Les pauses se solen representar amb barres “|”, “||” com en la transcripció fonètica, amb punts “..” o amb punts volats “..”.
- **Les majúscules.** No se solen aplicar les convencions per a majúscules de la llengua escrita. Normalment les majúscules serveixen per a indicar fragments on es crida o es puja el to.
- **Pronúncies especials.** Si hi ha pronúncies especials que us sembla que cal representar, es poden fer servir símbols fonètics en punts concrets del text; per exemple, “*eh que no puedo*” per representar l'aspiració típica de l'andalús.

- **Entonació.** L'entonació, si cal, també es pot representar: \uparrow , \downarrow , / (ascendent), \ (descendent), \lceil (to agut), \lfloor (to greu), [ac] (ritme accelerat), [le] (lent), :: (allargament d'un so), [p] (veu baixa), [pp] (veu baixíssima), [f] (veu alta), [ff] (veu molt alta).
- **Indicacions.** Els claudàtors serveixen per a posar-hi comentaris o indicacions extratextuals: “[mirant la Laura]”. Quan un fragment no s'entén o no està clar, es posa entre parèntesis: “(xxxx) que no (volia)”. El subratllat es fa servir sovint per a indicar èmfasi.
- **Interrupcions i encavalcament.** Se sol posar un “=” on comencen dos fragments de parla encavalcada dins les línies de cada parlant i un altre “=” allà on s'acaba l'encavalcament. També quan un comença a parlar immediatament després d'una altra persona sense pausa es posa “= =” al final i al començament dels torns respectius.
- **Diverses llengües.** Si hi ha dues llengües, una d'aquestes se sol representar en cursiva (normalment la que surt menys sovint, però cal que a tot el text sempre sigui la mateixa).
- **Identificació de fragments.** Dins el text del treball, la manera més usual d'indicar a quin fragment ens referim és dir el número de línia. Com heu vist, en lloc de fer això, a la transcripció 1 hem subratllat els fragments pertinents. És una altra opció.

Numeració de línies en MSWord

Per a posar números de línia a les transcripcions en MSWord, cal fer el següent:

- Seleccioneu tota la transcripció
- Aneu a Archivo/Configurar página/ i a la solapa “Diseño”
- On diu “Aplicar a” escollir “texto seleccionado”
- Pitjar el botó “números de línea”
- Posar la creueta a “agregar números de línea”, a “continua” i acceptar dues vegades

Caldrà que repetiu el mateix procés en cadascuna de les transcripcions.

Aquestes recomanacions no preveuen totes les possibilitats ni totes les necessitats que poden sorgir. Per exemple, en un estudi d'alternances de codi de catalanoparlants, ens podria interessar diferenciar, per la raó que sigui, les alternances de codi que apareixen en castellà i les que apareixen en castellà *amb accent andalús*. Aleshores hauríem de pensar quina és la millor manera de fer-ho, si per mitjà d'indicacions “[and.]”, “[cast.]” o amb una altra tipografia, com la versaleta. També es pot utilitzar la **negreta**, cosa que no es fa gaire sovint perquè per als editors professionals aquest tipus de lletra té uns usos convencionals molt restringits i solen demanar als autors que busquin un altre sistema.

En qualsevol cas, siguin quines siguin les convencions que adopteu segons les necessitats del vostre treball, el que sí que és obligat és **especificar-les** o bé en un prefaci o bé al final de tot del treball, abans de la bibliografia.

Resum

En aquest mòdul us hem mirat d'explicar com es fa un treball de recerca, quins components té i quins procediments es poden seguir. També hem intentat de donar-vos consells pràctics i mostrar-vos exemples de recerques alhora que tractàvem alguns aspectes de l'ús del català: proporció de parlants als diversos territoris, reproducció lingüística en famílies mixtes, tries de llengües entre els joves, alternances de codi.

Com ja hem explicat, trobareu molts més detalls de cada mètode de recerca concret en les "Guies de treballs" de la web de l'assignatura. En aquesta web també hi ha una secció dedicada a la redacció del treball, que constitueix el colofó del procés. De fet, per regla general, la redacció del treball i l'anàlisi es fan al mateix temps, ja que quan es volen posar per escrit les impressions que un té, aleshores surten molts dubtes i cal replantejar coses.

Finalment, recordareu que hem definit aquest material com un material de consulta i és per això que no hi ha activitats ni un procediment d'autoavaluació sistemàtica de tots els seus continguts. De tota manera, sí que hem volgut incloure uns exercicis d'autoavaluació referits específicament als càlculs de tipus matemàtic que hem presentat, ja que ens ha semblat que potser alguns de vosaltres voldríeu practicar aquests procediments.

Exercicis d'autoavaluació

Freqüència d'ús del català		En percentatge
Enquestat	1	75%
Enquestat	2	50%
Enquestat	3	50%
Enquestat	4	25%
Enquestat	5	25%
Enquestat	6	100%
Enquestat	7	100%
Enquestat	8	75%
Enquestat	9	50%
Enquestat	10	25%

1. A partir de la taula de dalt, que és fictícia, digueu les freqüències de les diverses modalitats de resposta sobre la freqüència d'ús del català.
2. Digueu els percentatges per a cada modalitat de resposta.
3. Construïu un indicador d'ús del català basat en la mitjana de tots els valors tractats com a numèrics. Quina és aquesta mitjana?
4. Quina és la desviació mitjana de la mitjana anterior?
5. Quina és la correlació entre la freqüència d'ús del català i les notes de curs dels enquestats, que són respectivament 8, 7, 5, 9, 5, 6, 4, 6, 9, 4?

Solucionari

1.

Freqüència d'ús del català (freqüències)		
	100%	2
	75%	2
	50%	3
	25%	3
Total		10

2.

Freqüència d'ús del català (percentatges)		
	100%	20%
	75%	20%
	50%	30%
	25%	30%
Total		100%

3. La mitjana és $75 + 50 + 50 + 25 + 25 + 100 + 100 + 75 + 50 + 25$ dividit pel total d'enquestes (19). Total = 58%

4. La desviació mitjana és $18 + 8 + 8 + 33 + 33 + 43 + 43 + 18 + 8 + 33$ dividit també per 10. Total = 24.

5. Finalment, la correlació de Pearson entre ús del català i nota de curs és $-0,1471$. Com que està molt a prop de zero, la correlació és molt baixa.

Glossari

àrea metropolitana de Barcelona, mancomunitat de municipis de *f* Actualment, són els municipis de Badalona, Badia del Vallès, Barcelona, Castelldefels, Cerdanyola del Vallès, Cervelló, Corbera de Llobregat, Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Gavà, l'Hospitalet de Llobregat, Molins de Rei, Montcada i Reixac, Montgat, Pallejà, el Papiol, el Prat de Llobregat, Ripollet, Sant Adrià de Besòs, Sant Andreu de la Barca, Sant Boi de Llobregat, Sant Climent de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Sant Vicenç dels Horts, Santa Coloma de Cervelló, Santa Coloma de Gramenet, Tiana, Torrelles de Llobregat, Viladecans.

cens *m* Recollida general i oficial de dades de població i d'àmbit espanyol. Es fa cada deu anys.

correlació *f* Índex de relació entre dues variables.

desviació mitjana *f* Mitjana de la distància entre tots els valors i la mitjana.

índex *m* Indicador convencional d'un fenomen.

indicador *m* Mesura que considerem que expressa la magnitud o la qualitat d'un fenomen que volem estudiar.

mitjana *f* Valor mitjà d'una sèrie numèrica. Es calcula sumant tots els valors i dividint el resultat pel nombre de valors.

padró *m* Recollida general i oficial de dades de població i d'àmbit municipal, tot i que es fa al mateix temps a tots els municipis d'Espanya. Es fa cada cinc anys.

variable *f* Mesura o indicador d'un fenomen que per definició pot donar diferents valors o es pot expressar mitjançant diferents valors i que utilitzem per a relacionar-la amb altres indicadors.

variable dependent *f* Indicador del fenomen que investiguem i sobre el qual volem entendre la variabilitat.

variable independent *f* Indicador que esperem que expliqui el comportament de la variable dependent.

Bibliografia

- Badia, A. M.** (1969). *La Llengua dels barcelonins: resultats d'una enquesta sociològico-lingüística* (vol. 1). Barcelona: Edicions 62.
- Badia, A. M.** (1976). "El català, llengua de relació a Barcelona". A: *Problemes de Llengua i Literatura Catalanes. Actes del 2on col·loqui Internacional sobre el Català* (Amsterdam, 1970, pàg. 231-54). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Bakhtin, M.** (1981). *The Dialogic Imagination* (edició M. Holquist, traducció C. Emerson i M. Holquist). Austin: University of Texas Press.
- Bakhtin, M.** (1986). *Speech genres and other late essays* (edició M. Holquist, traducció C. Emerson i M. Holquist). Austin: University of Texas Press.
- Bastardas, A.** (1985). *La bilingüització de la segona generació immigrant. Realitat i fets a Vilafranca del Penedès*. Barcelona: La Magrana.
- Bastardas, A.** (1986). *Llengua i Immigració. La segona generació immigrant a la Catalunya no-metropolitana*. Barcelona: La Magrana.
- Bastardas, A.** (1991). "Planning change in codeswitching: theoretical and practical inferences from the Catalan case". Papers for the symposium on code-switching in bilingual studies: theory, significance and perspectives. *ESF Scientific Networks* (vol. 1, pàg. 93-124). Estrasburg: European Science Foundation.
- Boix, E.** (1989). *Tria i alternança de llengües entre joves de Barcelona: normes d'ús i actituds*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.
- Boix, E.** (1993). *Triar no és trair. Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.
- Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya** (2001). *Documentació tramesa en compliment de l'article 39.2 de la Llei 1/1998, del 7 de gener, de política lingüística, corresponent a l'any 2000* (núm. 213).
- Cabré, A.** (1991). *La reproducció de les generacions catalanes 1856-1960*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.
- Calsamiglia, H.; Tusón, A.** (1980). "Ús i alternança de llengües en grups de joves d'un barri de Barcelona: Sant Andreu del Palomar". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 3, pàg. 11-82).
- Calsamiglia, H.; Tusón, A.** (1984). "Use of languages and code-switching in groups of youths in a barri of Barcelona: communicative norms in spontaneous speech". A: *International Journal of the Sociology of Language* (vol. 47, pàg. 105-121).
- Erill i Pinyot, G.; Farràs i Farràs, J.; Marcos i Moral, F.** (1992). *Ús del català entre els joves a Sabadell*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Fabà, A.; Gàlvez, O.; Manrúbia, J.; Ubach, N.** (2001, tardor). "Identitat i usos lingüístics a Catalunya". *Noves-SL*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- Farràs, J.; Torres, J.; Vila, X.** (2000). *El coneixement del català. 1996. Anàlisi sociolingüística de l'enquesta oficial de població de 1996*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- Goffman, E.** (1959). *The presentation of self in everyday life*. Londres: Allen Lane The Penguin Press, 1969.
- Goffman, E.** (1967). *Interaction Ritual*. Nova York: Anchor Books.
- Goffman, E.** (1974). *Frame Analysis. An essay on the organisation of experience*. Harmondsworth: Penguin Books, 1975.
- Heller, M.** (1982). "Negotiations of language choice in Montreal". A: J. J. Gumperz (ed.). *Language and Social Identity* (pàg. 108-118). Cambridge: Cambridge University Press.
- Maruny, L.; Molina, M.** (2001, estiu). *L'adquisició del català en alumnes d'origen marroquí a l'ensenyament obligatori*. A: *Noves-SL*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

Pujolar, J. (1993). "L'estudi de les normes d'ús des de l'Anàlisi Crítica del Discurs". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 11, pàg. 61-78).

Pujolar, J. (1997). *De què vas, tío*. Barcelona: Empúries.

Reixach, M. (1990). *Difusió social del coneixement de la llengua catalana. Anàlisi de les dades lingüístiques del padró d'habitants de 1986 de Catalunya, Illes Balears i País Valencià*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

Reixach, M. (coord.) (1997). *El Coneixement del català. Anàlisi de les dades del cens lingüístic de 1991 de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

Strubell, M. (1981). *Llengua i població a Catalunya*. Barcelona: La Magrana.

Subirats, M. (dir.) (1990). *Enquesta metropolitana de 1986. Condicions de vida i hàbits de la població de l'àrea metropolitana de Barcelona. Vol. 20: transmissió i coneixement de la llengua catalana a l'àrea metropolitana de Barcelona*. Bellaterra: Institut d'Estudis Metropolitans.

Subirats, M. (dir.) (1992). *Enquesta de la regió metropolitana de 1990. Condicions de vida i hàbits de la població de la regió metropolitana de Barcelona*. Bellaterra: Institut d'Estudis Metropolitans.

Turell, M. T. (1984). *Elements per a la recerca sociolingüística a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.

Tusón, A. (1995). *Anàlisi de la conversa*. Barcelona: Empúries.

Vallverdú, F. (1989, 16 de febrer). "El bilingüisme passiu en qüestió?". *Avui*. Barcelona.

Vila, F. X. (1993). *Transmissió dels idiomes en les parelles lingüísticament mixtes*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de cultura.

Vila, F. X. (1996). *When Classes are over. Language choice and language contact in bilingual education in Catalonia*. Tesi doctoral. Brussel·les: Vrije Universiteit.

Viladot, M. À. (1993). *Identitat i vitalitat lingüística dels catalans*. Barcelona: Columna.

Woolard, K. (1988). "Bilingualism and comedy in Catalonia". A: M. Heller (ed.). *Codeswitching. Anthropological and Sociolinguistic Perspectives* (pàg. 53-76). Nova York: Mouton de Gruyter.

Woolard, K. (1989). *Doubletalk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford: Stanford University Press [en català: *Identitat i contacte de llengües a Barcelona* (1992). Barcelona: La Magrana].

Woolard, K. (1999). "Simultaneity and Bivalency as Strategies in Bilingualism". *Journal of Linguistic Anthropology* (vol. 8, núm. 1, pàg. 3-29).

